พุทธทาสภิกขุ

๑๐๐ ปีชาตกาล พุทธทาสภิกขุ

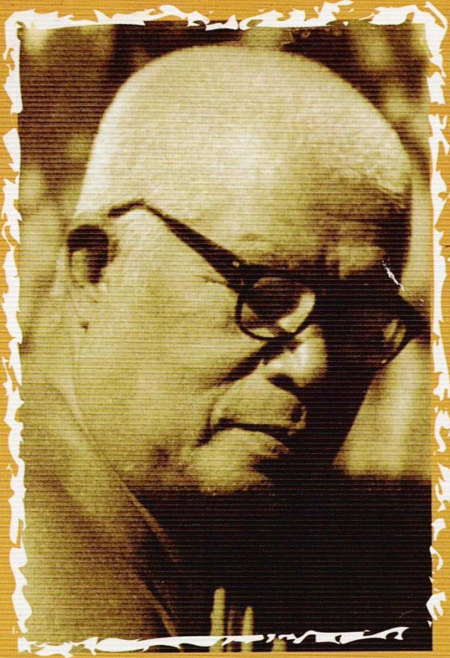

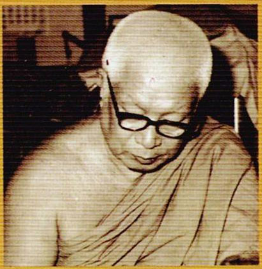

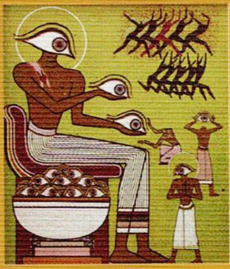

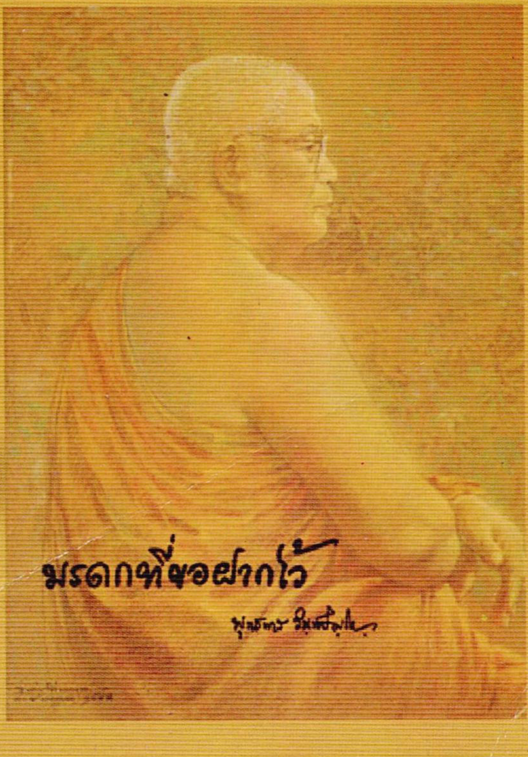

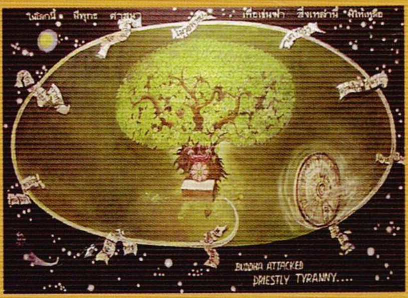

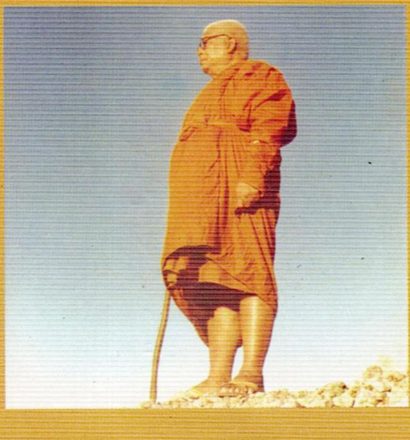

ปฏิญาณ
ของพุทธมามกะ

ฉันปฏิญาณว่า ฉันมีความเชื่อ อย่างพุทธมามกะ ซึ่งอาจจะแตกต่าง จากความเชื่อ ของชนเหล่าอื่น ความเชื่อของพุทธมามกะ นั้นคือ

๑ พุทธมามกะเชื่อโดยตรงต่อเหตุผลและด้วยความเป็นผู้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผล ข้อนี้ย่อมทำให้ความเชื่อของฉันมีพอเหมาะพอสม ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และเคียงคู่กันไปกับปัญญา พุทธมามกะถือกันเป็นแบบฉบับว่า การเชื่องมงาย เป็นสิ่งที่น่าอับอายอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นจุดรวมแห่งความนับถือของพุทธมามกะนั้นเป็นผู้ที่รู้และดำเนินไป ตามหลักแห่งการใช้เหตุผล จึงเป็นผู้กำจัดความงมงายของโลก

๒ พุทธมามกะเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่ได้บ่มพระองค์เองมาเป็นเวลาเพียงพอจนสามารถลุถึงด้วยพระองค์เอง และทรงชี้ทางให้มนุษย์มีความสะอาด ความสว่าง และความสงบเย็นได้จริงเมื่อได้พิจารณาดูประวัติแห่งคำสอนและการกระทำของพระองค์แล้ว คนทุกคนแม้กระทั่ง ผู้ที่ไม่นับถือพระองค์ก็ย่อมเห็นได้ทันทีว่า พระองค์เป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยความสะอาด ความสว่าง และความสงบถึงที่สุด จนสามารถสอนผู้อื่นในเรื่องนี้ ธรรมะที่พระองค์ได้ทรงบรรลุนั่นเองทำให้พระองค์ ได้นามว่า พระพุทธเจ้า

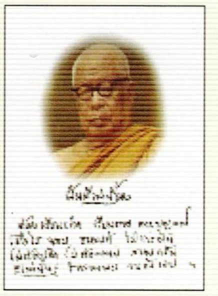

๓ พุทธมามกะเชื่อว่าพระธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบรรลุและนำมาสอนนั้น คือความจริงอันตายตัวของสิ่งทั้งปวง อันมีอำนาจที่จะบันดาลสิ่งทั้งปวงให้เป็นไปตามกฎนั้นและโดยเฉพาะที่มีค่าต่อมนุษย์มากที่สุดก็คือ กฎความจริงที่รู้แล้ว สามารถทำให้ผู้นั้นปฏิบัติถูกในสิ่งทั้งปวง และพ้นทุกข์สิ้นเชิง พระธรรมนี้มีอยู่สำหรับให้มนุษย์เรียนรู้และทำตาม จนได้รับผลจากการกระทำเป็นความพ้นทุกข์สิ้นเชิงทั้งทางกายและทางใจ

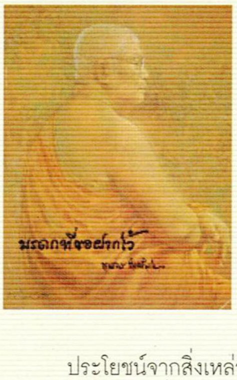

๔ พุทธมามกะเชื่อว่าพระสงฆ์คือบรรดามนุษย์ที่มีโชคดี มีโอกาสก่อนใครในการได้รู้ ได้ปฏิบัติและได้รับผลของการปฏิบัติในพระธรรม ถึงขนาดที่พ้นจากทุกข์ ยิ่งกว่าคนธรรมดา ด้วยคำแนะนำของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์จึงเป็นผู้ที่ควรได้รับการนับถือและถือเอาเป็นตัวอย่าง และเป็นที่บำเพ็ญบุญของผู้ที่ประสงค์ จะได้บุญ ใครๆ ก็อาจเป็นพระสงฆ์ที่แท้จริงได้ ไม่ว่าชายหญิง บรรพชิต หรือฆราวาส เด็ก หรือผู้ใหญ่ มั่งมี หรือ ยากจน คนเป็นพระสงฆ์ ได้ด้วยการประพฤติ และการบรรลุธรรมที่มีอยู่ในตัวเขา ไม่ใช่เพราะการเข้าพิธี หรือการเสกเป่าต่างๆ

๕ พุทธมามกะเชื่อว่าโลกนี้ไม่มีบุคคลใดสร้างหรือคอยบังคับให้เป็นไป หากแต่เป็นสิ่งที่หมุนเวียนไปเองตามกฎของสังขารธรรม คือ กฎธรรมชาติอันประจำอยู่ในส่วนต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นโลก มันเป็นกฎธรรมดา หากแต่ว่ามีบางสิ่งบางอย่าง ลึกลับ ซับซ้อน ประณีต และมหัศจรรย์ พอที่จะทำให้คนบางพวกหลงไปว่ามีผู้วิเศษคนใดคนหนึ่งเป็นผู้สร้างสิ่งต่างๆ เมื่อมนุษย์เรามีความรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งเหล่านี้ได้มากเพียงใด ก็สามารถปรับปรุงตนเอง ให้ได้รับประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้น หรืออยู่กันได้ด้วยความผาสุกมากเพียงนั้น ไม่ต้องมีคัมภีร์ ซึ่งอ้างว่าส่งมาจากสวรรค์ คงมีแต่คัมภีร์ที่คนผู้เข้าถึงธรรมะแล้ว รู้เห็นได้อย่างไร ก็บอกไปอย่างนั้น จนผู้อื่นสามารถเข้าถึงธรรมะได้อย่างเดียวกันก็พอแล้ว เราเรียกคนเหล่านั้นว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลาย

๖ พุทธมามกะเชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนล้วนมีกรรม หรือการกระทำของตนเองเป็นเครื่องอำนวยความสุข และความทุกข์ แล้วแต่ว่าเขาได้ทำไว้อย่างไร ในขณะที่แล้วมาทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง เป็นเครื่องปรุงแต่งตัวเอง บังคับความเป็นไปของตัวเองโดยเด็ดขาด จนกล่าวได้ว่าเรามีกรรมนั่นแหละเป็นตัวเราเอง ถ้าเขาอยากมีหรืออยากอยู่ในโลกที่งดงาม เขาก็ต้องทำกรรมดีโดยส่วนเดียว ถ้าเขาเบื่อต่อการเป็นอยู่ในโลกทุกๆ แบบ เขาก็มีวิธีทำให้จิตใจของเขาสูงพอที่จะไม่ทำอะไรๆ ให้เป็นกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นมาได้ และอยู่เหนือกรรมโดยประการทั้งปวง ผู้ที่ทำกรรมชั่วไว้จักต้องได้รับโทษ หรือมีการทำคืนที่สมควรแก่กันเสียก่อนจึงจะพ้นจากกรรมชั่วนั้น เว้นเสียแต่เขาได้ทำกรรมดีไว้มากอีกทางหนึ่ง ถึงกับช่วยให้เขามีจิตใจสูง พ้นอำนาจของกรรมไปเสียก่อนที่มันจะให้ผลได้

๗ พุทธมามกะเชื่อว่าตัวแท้ของศาสนานั้นคือ ตัวการกระทำที่ถูกต้องตามกฎแห่งความจริงจนได้รับผลของการกระทำ เป็นความสะอาด ความสว่าง และความสงบจริงๆ หาใช่เป็นเพียงคัมภีร์ หรือคำสั่งสอน หรือการสวดร้องท่องบ่น วิงวอน บวงสรวงไม่ พุทธมามกะมีศาสนาของตน อยู่ที่กาย วาจา ใจ อันสะอาดของตนเอง ความสะอาด ความสว่าง และความสงบนี้ คือ ความหมายอันแท้จริงของคำว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งที่แท้ทั้งสามองค์เป็นองค์เดียวกัน พุทธมามกะจึงทำให้ใจของตนปักดิ่งลงที่ความสะอาด ความสว่าง และความสงบเท่านั้น

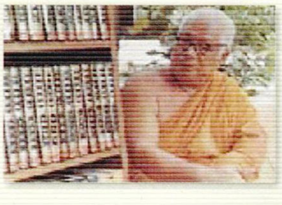

ทั้งหมดนี้ คือ ความเชื่อ ๗ ประการ ของพุทธมามกะ

พุทธทาสภิกขุ
๒๖ สิงหาคม ๒๔๙๘

พิมพ์ที่ : เจริญวิทย์การพิมพ์ โทร. ๐-๒๖๒๙-๑๒๓๗-๘

ลง. พระญาณสังวร

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

คาถาสดุดีท่านพุทธทาสภิกขุ ในวโรกาสเฉลิมฉลองชาตกาลครบ ๑๐๐ ปี

๑.	โย หิ เสฏฺโฐ มหาเถโร	อินฺทปญฺโญ สุวิสฺสุโต
	สพฺพโลกฺขรนาเมน	พุทฺธทาโสติ สมฺมโต
๒.	พหุสฺสุโต สุสิกฺขิโต	โสภิโต ปฏิปตฺติยา
	ปสฺสารหอาจาโร	ปา ติโมกฺเข สุสํวุโต
๓.	สลฺเลโข วิริยารมฺโภ	ลิขิตเทสนาวสี
	วาสี โมกฺขพลาราเม	สีตารญฺเญ มโนรเม
๔.	อิทานิสฺส ปริปุณฺณํ	สตายุ ชาตกาลโต
	โส โข กาลกโต นิจฺจํ	ธรํ กิตฺติคุเณหิปิ
	อนุเทสิตธมฺมสฺส	วเสเนว นิรนฺตรํ
	ยูเนสโกตฺภฏฺฐิทาเยน	วิเทเสหิ ปสํสิโต
๕.	รตนตฺตยานุภาเวน	รตนตฺตยเตชสา
	กตปุญฺญานุภาเวน	กตปุญฺญสฺส เตชสา
๖.	ทยฺยชาติ วิโรเจตุ	สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
	อิทฺธึ ปปฺโปตุ เวปลฺลํ	วิรุฬฺหึ จุตฺตรึ สทา
๗.	สพฺเพปิ พุทฺธทาสสฺส	สิสฺสา โหนฺตุ คุณุตฺตรา
	ยมิจฺฉนฺติ จ สพฺพนฺตํ	ขิปฺปเมว สมิชฺฌตุ ติ ฯ

วัดบวรนิเวศวิหาร

คำแปล

๑. พระมหาเถระท่านใดแล ผู้ประเสริฐสุด มีนามว่า อินทปัญญะ
หรือคนทั่วไปรู้จักกันโดยสมญานามว่า ท่านพุทธทาสภิกขุ

๒. ท่านเป็นพหูสูต เรียนรู้วิชาการต่าง ๆ มามาก ทั้งงามด้วยข้อวัตรปฏิบัติ
ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ สำรวมดีแล้วในพระปาติโมกข์

๓. มีจิตใจหมดจด ช่ำชองในบทความและเทศนา มีปกติอยู่ที่สวนโมกขพลาราม
อันเป็นวัดป่าร่มเย็น เบิกบานใจ

๔ บัดนี้ เป็นวาระครบ ๑๐๐ ปี แห่งชาตกาลของท่าน องค์ท่านนั้นถึงแม้จะ
มรณภาพไปแล้ว แต่เกียรติคุณก็ยังคงอยู่ แม้แต่ชาวต่างประเทศก็พา
กันยกย่องสรรเสริญถวายรางวัลยูเนสโกให้แก่ท่านด้วยแห่ง
ศาสนาธรรมที่ท่านแนะนำพร่ำสอนอยู่เป็นประจำ

๕. ด้วยอานุภาพแห่งพระรัตนตรัย ด้วยเดชแห่งพระรัตนตรัย ด้วยอานุภาพ
แห่งบุญที่ท่านพุทธทาสได้กระทำแล้วและด้วยเดชแห่งบุญที่ท่าน
สั่งสมอบรมแล้ว

๖. ขอประเทศไทยจงรุ่งโรจน์ด้วยความสำเร็จดังมโนรถทุกประการจงประสบแต่
ความสำเร็จ รุ่งเรือง ไพบูลย์อย่างยิ่งยวด ทุกเมื่อ

๗. ขอมวลศิษยานุศิษย์ ของท่านพุทธทาสภิกขุทุกท่าน จงมีคุณธรรม
อันยอดเยี่ยมปรารถนาสิ่งหนึ่งสิ่งใด ขอให้สำเร็จโดยพลัน
จงทุกประการ เทอญฯ

วัดบวรนิเวศวิหาร

คำนำ

กระทรวงศึกษาธิการในฐานะคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ได้เสนอให้องค์การยูเนสโกบรรจุรายการเฉลิมฉลองในโอกาส ๑๐๐ ปี ชาตกาลท่านพุทธทาสภิกขุ วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๔๙ ไว้ในรายการบุคคลสำคัญหรือเหตุการณ์สำคัญ ทางประวัติศาสตร์ ที่ยูเนสโกร่วมเฉลิมฉลองประจำปี ๒๕๔๙-๒๕๕๐ ในฐานะที่ท่านพุทธทาสภิกขุเป็นบุคคลสำคัญที่มีผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนชาวโลกในด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ และสื่อสารมวลชน โดยองค์การยูเนสโกได้มีมติในการประชุมสมัยสามัญของยูเนสโก ครั้งที่ ๓๓ เดือนตุลาคม ๒๕๔๘ ร่วมเฉลิมฉลองในโอกาสครบรอบ ๑๐๐ ปีพุทธทาสภิกขุ ซึ่งถือเป็นคนไทยรายที่ ๑๘ ที่ได้รับการยกย่องจากยูเนสโกในการประกาศยกย่องเป็นบุคคลสำคัญที่มีผลงานดีเด่นในระดับโลก นับตั้งแต่มีการริเริ่มโครงการนี้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๕

ในส่วนของประเทศไทย ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดงาน ๑๐๐ ปีพุทธทาสภิกขุ โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ซึ่งคณะกรรมการอำนวยการฯ ได้พิจารณาร่วมกันที่จะจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในโอกาสนี้ และได้ขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันจัดกิจกรรมที่จะร่วมเฉลิมฉลองครั้งนี้ด้วย เพื่อเชิญชวนให้พุทธศาสนิกชนและศาสนิกชนของทุกศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศได้มีโอกาสรับรู้และเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับคำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ และรำลึกถึงคุณงามความดี พร้อมทั้งนำคำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุที่ควรค่าแก่การยึดถือปฏิบัติมาใช้ในการดำรงชีวิตอย่างสันติสุข และเพื่อเปิดโอกาสให้สถานศึกษาต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชนทุกระดับทั่วประเทศได้มีบทบาทในการชักจูงผู้บริหาร ครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษาและเยาวชน ให้มาฝึกฝนปฏิบัติธรรมะและนำแนวคิดตามปณิธานของพุทธทาสภิกขุมาเผยแพร่ให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม

กระทรวงศึกษาธิการจึงได้จัดพิมพ์หนังสือพุทธทาสวิถีขึ้นเพื่อเป็นการเผยแพร่หลักธรรมตามวิถีของพระพุทธเจ้าที่ท่านพุทธทาสได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติรวมทั้งนำมาสั่งสอนให้แก่พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่าง มีความสุขในสภาพแวดล้อมปัจจุบัน โดยหนังสือเล่มนี้ได้จัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๔๙ เพื่อใช้แจกจ่ายและเป็นสื่อเผยแพร่หลักธรรมในงานมหกรรมสืบสานปณิธานพุทธทาส ที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๒๖-๒๘ พฤษภาคม ๒๕๔๙ ณ พุทธมณฑล สำหรับครั้งนี้จะเป็นการจัดพิมพ์ครั้งที่ ๒ โดยมีการปรับปรุงเนื้อหาบางส่วน กระทรวงศึกษาธิการหวังว่าหนังสือพุทธทาสวิถีเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ได้ศึกษาธรรมะและสามารถนำไปใช้เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตต่อไป

พระพุทธเจ้าคิดอะไร ?

ชีวิตคืออะไร?

ชีวิตเป็นอย่างไร ?

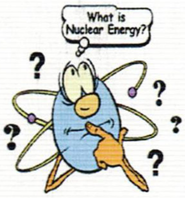

ไตรลักษณ์
(Characteristics of Existence)
๑.อนิจจตา (Impermanence)
๒.ทุกขตา (Conflicts)
๓.อนัตตา (Non-self/Soullessness)

สุญญตา
ไม่มีตัวตน
ไม่มีตัวกู-ของกู

ชีวิตเป็นไปอย่างไร ?

ปฏิจจสมุปบาท
(DEPENDENT ORIGINATION)
สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดมี

อาการที่ต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยอย่างนี้ เรียกว่า อิทัปปัจจยตา เป็นกฎธรรมชาติ มีอำนาจเสมอไม่มีอะไรต้านทานได้

"อาการของปฏิจจสมุปบาท" คืออาการของการที่มีสิ่งต่าง ๆ มันอาศัยสิ่งหนึ่งแล้วปรุงสิ่งหนึ่งขึ้น แล้วอาศัยสิ่งนั้นปรุงอีกสิ่งหนึ่งขึ้น อาศัยสิ่งนั้นแล้วปรุงอีกสิ่งหนึ่งขึ้น อาการอย่างนี้ หรือภาวะอย่างนี้ เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท

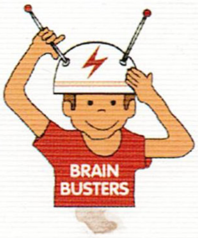

ขันธ์ ๕ (Aggregates)
๑. รูป (Corporeality)
๒. เวทนา (Sensation / Feeling)
๓. สัญญา (Perception)
๔. สังขาร (Mental Formation)
๕. วิญญาณ (Consciousness)

อนิจจตา
ธรรมชาติที่แปรปรวน
เป็นไปตามสภาวะ..

อุตุนิยาม (Physical Inorganic)
ธรรมชาติสิ่งไร้ชีวิต
พีชนิยาม (Physical Organic)
ธรรมชาติสิ่งมีชีวิต
กรรมนิยาม (Act & Result)
ผลจากการทำและไม่ทำ
ธรรมนิยาม (Norm Order)
รูปแบบปกติ/มาตรฐาน
จิตตนิยาม (Psychic Law)
กระบวนการทำงานของจิต

ภูมิธรรม ๔
จริต ๖
ทิฏฐิ ๖๒

มันเป็นเช่นนั้นเอง !
ตถาตา (OBJECTIVITY)
อวิตถตา (NECESSITY)
อนัญญตถา (INVARIABILITY)

อิทัปปัจจยตา
CONDITIONALITY
เกิด ณ.จุดใดก็ได้ เป็นปฏิกิริยาต่อเนื่อง

อวิชชา (Ignorance) ความไม่รู้ทุกข์-สมุหทัย-นิโรธ-มรรค
สังขาร (Mental Model) กายสังขาร วจีสังขาร จิตสังขาร
วิญญาณ (Conscious) รับรู้/รู้ตาม/ความรู้แจ้งทางอารมณ์
นามรูป (Animated Organ.) เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะมนสิการ
สฬายตนะ ๖ (Sense Base) ตา หู จมูก กาย ลิ้น/มโนวิญญาณ
ผัสสะ (Contact) สัมผัส/กระทบ
เวทนา (Feeling/Sensation) เกิดจากสัมผัส
ตัณหา (Craving) รูป/กลิ่น/เสียง/รส/สัมผัส/อารมณ์ปรุงแต่ง
อุปาทาน (Clinging/attach) กาม/ทิฏฐิ/สีลัพพตุ/อัตตา
ภพ (Process become) กามภพ รูปภพ/ก่อให้เกิด
ชาติ (Birth) การปรากฏแห่งขันธ์
ชรามรณะ (Decay & Death) เสื่อมอายุ/ความสลายแห่งขันธ์

พระพุทธเจ้าคิดอะไร ?

ชีวิตควรเป็นไปอย่างไร ?

มรรค ๘
อริยมรรค

กาลามสูตร
โยนิโสมนสิการ
วิภัชชวาท ๑๐
วุฒิธรรม ๔
ผลานิสงส์ ๕

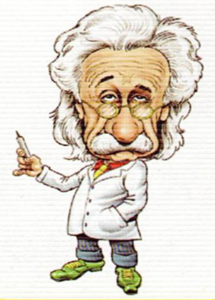

๑ สัมมาทิฏฐิ (Right View)
เห็นตามสภาวะจริง

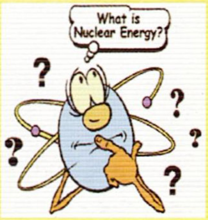

สัมมาปฏิปทา
๑. เสวนาสัปปบุรุษ
๒. สดับสัทธรรม
๓. ศรัทธา
๔. โยนิโสมนสิการ
๕. สติสัมปัปชัญญะ
๖. อินทรีย์สังวรณ์
๗. สติปัฏฐาน ๔
๘. โพชชงค์ ๗
๙. วิชชา/วิมุตติ

กาลามสูตร
จิตว่าง
ตถาตา

๒ สัมมาสังกัปปะ (Right Thought)
คิดไม่เอนเอียง

อกุศลมูล ๓
โลภะ/โทสะ/โมหะ

อคติ ๔ ฉันทะ/โทสะ/โมหะ/ภยาคติ

๓ สัมมาวาจา (Right Speech)
พูดก่อประโยชน์

พูดความจริงถูกกาลเทศะ
ถูกประเด็น-มีหลักฐาน-พูดน่าฟัง

๔ สัมมากัมมันตะ (Right Action)
เกื้อกูลกัน

สาราณียธรรม ๖
ทำด้วยเมตตา - พูดด้วยหวังดี - ปรารถนาดีต่อกัน - แบ่งปันกันใช้ -รักษาวินัยของสังคม-ปรับความเห็นเข้ากัน

สังคหวัตถุ ๔
ทาน/ปิยะวาจา/อัตถจริยา/สมานัตตา

พรหมวิหาร ๔
เมตตา/กรุณา/มุฑิตา/อุเบกขา

๕ สัมมาอาชีวะ (Right Livelihood)
ยังชีพชอบ

ดำรงชีวิตถูกต้อง หาเลี้ยงชีพโดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

อรรถะ ๓ ประโยชน์ตน +ประโยชน์ผู้อื่น+ประโยชน์ร่วมกัน

๖ สัมมาวายามะ (Right Effort)
เพียรชอบ

อิทธิบาท ๔
ฉันทะ (LOVE) = สนุกกับงาน
วิริยะ (EFFORT) = มุ่งมั่นเอาจริง
จิตตะ (OBSESSION) = หมกมุ่น
วิมังสา (INITIATE) = หาวิธีดีกว่า

๗ สัมมาสติ (Right Mindfulness)
มีสติกำกับตัว

สติปัฏฐาน ๔
กาย / เวทนา / จิต / **ธรรมานุปัสสนา** / อุเบกขา

โพชฌงค์ ๗
สติ/ ธรรมวิจัย / วิริยะ / ปิติ / ปัสสัทธิ/ สมาธิ / อุเบกขา

ธรรมานุปัสสนา
นิวรณ์ ๕ /ขันธ์ ๕
อายตนะ / **โพชฌงค์ ๗**
อริยสัจ ๔

๘ สัมมาสมาธิ (Right Concentration)
ตั้งมั่นแน่วแน่

ธรรมสมาธิ
ปราโมทย์ ร่าเริง แจ่มใส ไม่ขุ่นมัว
ปิติอิ่มใจ / ปลาบปลื้ม
ปัสสัทธิ ผ่อนคลาย / ไม่เครียด
สุขแฮปปี้ / ไม่มีอะไรบีบคั้น
สมาธิ ไม่ฟุ้งซ่าน / แน่วแน่

ชีวิตควรอยู่อย่างไร? และเพื่ออะไร ?

ชีวิตอย่างดี

ชีวิตจะดำรงอยู่ได้ดีเพียงไร ?

อะไรคือ จุดมุ่งหมายของชีวิต?

จุดมุ่งหมายของชีวิต
ไม่ได้ติดมากับการเกิด

๑. การคุมรูปเพื่อสืบต่อ

สุขภาพแข็งแรง
กินอาหารสมดุลกับธรรมชาติ

๒. เพิ่มพูนความสามารถในการดำรงอยู่

การทำมาหากิน
ดิ้นรน / ต่อสู้และอยู่รอด
เรียนรู้และปรับตัว

๓. พัฒนาตน

สติ-ปัญญา-คุณธรรม
เพิ่มศักยภาพทางปัญญา

ชีวิตทำหน้าที่อะไร ?

ชีวิตเป็นผลผลิตของธรรมชาติ
ทำหน้าที่สืบต่อเผ่าพันธุ์
ไม่มีจุดหมายเฉพาะตน

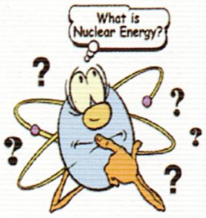

พึงใจในชีวิต

การบรรลุถึงความพึงพอใจในชีวิต
ที่ต่างสิ่งแวดล้อม
ไม่ขึ้นกับความเจริญของยุคสมัย
มีอิสรภาพในตนเอง

การศึกษา

เข้าใจสภาพแวดล้อมเพื่อปรับตัว
ปรับสิ่งแวดล้อม สร้างสิ่งแวดล้อม
พึงประสงค์ สร้างสังคมที่ดี

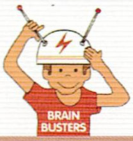

มงคล ๓๘

๑. อย่าเสวนาแบบคนพาล
อเสวนา จ พาลนํ
๒. พูดกันด้วยเหตุผล
ปณฺฑิตานญฺ จ เสวนา
๓. บูชาคนที่ควรบูชา
ปูชา จ ปูชนียานํ
๔. สร้างสังคมให้น่าอยู่
ปฏิรูปเทสวาโส จ
๕. มุ่งทำความดี
ปุพฺเพ จ กตปุญฺญตา
๖. เป็นตัวของตัวเอง
อตฺตสมฺมาปณิธิ จ
๗. ใฝ่เรียนรู้
พหุสจฺจญฺ จ
๘. ฉลาดทำ
สิปฺปญฺ จ
๙. มีวินัยในตัวเอง
วินโย จ สุสิกฺขิโต
๑๐. ใช้คำพูดให้เป็นผลดี
สุภาษิตา จ ยา วาจา
๑๑. บำรุงบิดามารดา
มาตาปิตุอุปฏฺฐานํ
๑๒. สงเคราะห์บุตร
ปุตฺตสงฺคโห
๑๓. สงเคราะห์ภรรยา
ทารสฺส สงฺคโห
๑๔. ทำงานให้ลุล่วง
อนากุลา จ กมฺมนฺตา
๑๕. แบ่งปันกัน
ทานญฺ จ
๑๖. มีความเป็นธรรม
ธมฺมจริยา จ
๑๗. สงเคราะห์ญาติ
ญาตกานญฺ จ สงฺคโห
๑๘. ทำดีให้ตนภูมิใจได้
อนวชฺชานิ กมฺมานิ
๑๙. งดเว้นความชั่ว
อารตี วิรตี ปาปา
๒๐. สำรวมการดื่มน้ำเมา
มชฺชปานา จ สญฺญโม
๒๑. ไม่ประมาทในธรรมชาติ
อปฺปมาโท จ ธมฺเมสุ
๒๒. เคารพในความถูกต้อง
คารโว จ
๒๓. ถ่อมตน
นิวาโต จ
๒๔. ยินดีในชีวิตตามสมควร
สนฺตุฏฺฐี จ
๒๕. รู้คุณสรรพสิ่ง
กตญฺญุตา
๒๖. มีเวลาสนทนาธรรม
กาเลน ธมฺมสฺสวนํ
๒๗. อดทน/มีขันติ
ขนฺติ จ
๒๘. พูดจากันง่าย
โสวจสฺสตา
๒๙. เห็นสมณะ
สมณานญฺ จ ทสฺสนํ
๓๐. ให้เวลาถกปัญหาธรรม
กาเลน ธมฺมสากจฺฉา
๓๑. บังคับตนเองได้
ตโป จ
๓๒. ถือปฏิบัติให้ถูกต้อง
พรหฺมจริยญฺ จ
๓๓. มองเห็นข้อเท็จจริงอย่างผู้เจริญแล้ว
อริยสจฺจาน ทสฺสนํ
๓๔. แสวงหาความสงบสุขที่แท้จริง
นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ
๓๕. จิตไม่หวั่นไหว
ผุฏฺฐสฺส โลกธมฺเมหิ จิตฺตํ ยสฺส น กมฺปติ
๓๖. จิตไร้เศร้า
อโสกํ
๓๗. ทำใจให้ผ่องใส
วิรชํ
๓๘. ทำตัวให้มีความสุข
เขมํ

สัมมาทิฏฐิ

"แม้ในส่วนที่เกี่ยวกับพระไตรปิฎกเอง

ก็มีความยึดมั่นถือมั่นอย่างผิด ๆอยู่หลายประการ เช่น ยึดมั่นถือมั่นว่าทุกตัวอักษรที่เรียกว่าพระไตรปิฎก ได้ออกมาจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าทั้งนั้น จะไปแตะต้องด้วยการวิพากษ์วิจารณ์ไม่ได้ บางพวกก็บูชาพระไตรปิฎกอย่างวัตถุศักดิ์สิทธิ์.."

"เขาไม่ทราบว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้อย่างไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ ดังที่ตรัสไว้ในกาลามสูตรหรือตรัสไว้ในเรื่องมหาปเทศ สำหรับวินิจฉัยข้อความแท้จริงว่าสิ่งที่เรียกว่าพระไตรปิฎกมีความเป็นมาอย่างไรนี้เป็นตัวอย่างแห่งสีลัพพตปรามาสในส่วนปริยัติ ซึ่งมีอยู่อย่างมากมายจนเหลือที่จะนำมากล่าวให้หมดสิ้นได้"

ก ข ก กา ของพุทธศาสนาที่แท้จริง

"สัมมาทิฏฐิ
ทำให้เกิดสัมมาสังกัปปะ
นี่เป็นปัญญาอันสมบูรณ์
รู้ว่าอะไรเป็นอะไร
นี่เป็นปัญญามาก่อน
เป็นเครื่องมืออันเดียวเท่านั้น
ที่จะทำสันติสุขให้เกิดขึ้น
ในโลกได้"

ธรรมบรรยาย วันล้ออายุ ภาคบ่าย ๒๗ พ.ค. ๒๕๒๙

สัมมาทิฏฐิสูงสุดนั้น เป็นอย่างไร?

เป็นความรู้จักสิ่งทั้งปวงว่าเป็นสิ่งปรุงแต่งมีมาจากเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่งและจะปรุงแต่งสิ่งอื่นต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด นั้นคือ กระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงหรือความไม่เที่ยง ซึ่งเรียกว่า อนิจจัง เพราะต้องเป็นไปกับสิ่งที่อนิจจังหรือเปลี่ยนเรื่อย ก็เกิดอาการที่เป็นทุกข์ทนยากหรือที่เรียกว่า ทุกขัง เพราะไม่มีอะไรต้านทานได้ต่อสิ่งที่ไม่เที่ยงและเป็นทุกข์ จึงเรียกว่า "ไม่มีตน" หรือ "ไม่ใช่ตน" หรือ "อนัตตา" การที่เป็นไปด้วยอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี้เรียกว่า ธัมมัฏฐิตตา คือ ความที่เราต้องเป็นไปเช่นนี้เป็นธรรมดา ทั้งนี้เป็นเพราะมีกฎของธรรมชาติบังคับอยู่ นี้เรียกว่า ธัมมนิยามตา อาการที่ต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยอย่างนี้ เรียกว่า อิทัปปัจจยตา เป็นกฎธรรมชาติ

มีอำนาจเสมอที่เรียกกันว่า "พระเป็นเจ้า" การที่ไม่มีอะไรต้านทานกฎอิทัปปัจจยตานี้เรียกว่า สุญญตา คือ ว่างจากตัวตน หรือ ว่างจากความหมาย แห่งตัวตน มีความจริงสูงสุด เรียกว่า ตถตา คือ ความเป็นเช่นนั้นเอง อย่างไม่ฟังเสียงใคร ใครจะฝืนให้เป็นไปตามใจตน มันก็กัดเอง คือ เป็นทุกข์ ในที่สุดก็เกิดความรู้สึกขั้นสุดท้ายว่า อตัมมยตา ความที่ไม่อาจอาศัยหรือเกี่ยวข้องกับสิ่งนี้อีกต่อไป ซึ่งเป็นความหมายอย่างภาษาชาวบ้านพูดว่า "กูไม่เอากะมึงอีกต่อไปแล้ว" สลัดออกไปเสีย ก็คือ การบรรลุมรรคผล ธัมมฐิติญาณ รู้ความจริงของสังขาร สุดลงที่อตัมมยตา ต่อจากนั้นก็เป็นกลุ่มนิพพานญาณ เป็นฝ่ายโลกุตตระ เริ่มต้นแห่งความเย็นหรือความหมายของนิพพาน

โมกขพลาราม
๓๐ เม.ย. ๓๑

เห็นตามสภาวะ
คิดไม่เอนเอียง
จะเห็นอย่างที่มันเป็น
ต้องเริ่มจาก
"จิตว่าง"

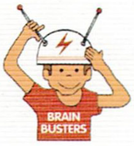

อคติ ๔

ทำให้เอนเอียง
ฉันทะ-รัก/ชอบ
โทสะ-ชัง
โมหะ-หลง
ภยาคติ-กลัว

สัปปุริสธรรม ๗

รู้หลัก/รู้เหตุ
รู้ผล/ความมุ่งหมาย
รู้ตน
รู้ประมาณ
รู้กาล
รู้ชุมชน
รู้บุคคล

อย่าเชื่อ! เพราะ..

๑.ฟังตามกันมา
๒.ถือสืบต่อกันมา
๓.คำเล่าลือ
๔.อยู่ในตำรา
๕.อ้างตรรกะ
๖.อนุมานเอา
๗.ตรองตามเหตุผล
๘.เข้ากับทฤษฎีตน
๙.ผู้พูดน่าเชื่อถือ
๑๐.ผู้พูดเป็นครู

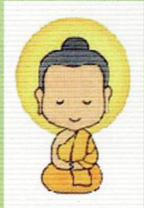

เห็นอย่างที่เป็น ! ทำได้อย่างไร ? โยนิโสมนสิการ

๑. คิดสืบสาวเหตุปัจจัย
ปัจจัยสัมพันธ์ มูลการณ์ เพราะอะไร ทำไม
หลักอิทัปปัจจยตา

๒. คิดแยกองค์ประกอบ
ถอดสมการ อะไรเป็นอะไร
ส่วนใหญ่เกิดจากส่วนย่อย

๓. คิดรู้เท่าทันธรรมดา
ทุกอย่างเป็นไปตามไตรลักษณ์
อนิจจัง ทุกขํ อนัตตา
แก้ไข ตามเหตุปัจจัย

๔. คิดแบบอริยสัจ ๔
รู้สภาพปัญหา/ทุกข์ /ปัญหาคืออะไร
รู้เหตุแห่งทุกข์/สมุหทัย/เกิดจากอะไร
รู้การดับทุกข์/นิโรธ
วางวิธีการ/มรรค/แก้ปัญหาที่สาเหตุ

๕. อรรถธรรมสัมพันธ์
หลักการ-จุดหมายคืออะไร/ปฏิบัติการอย่างไร

๖. คิดถึงคุณ-โทษ/ทางออก
คิดถึงผลได้-ผลกระทบ/ข้อดี-ข้อเสีย

๗. คิดถึงคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม
คิดถึงประโยชน์ที่แท้จริง เพื่ออะไร อย่างไร

๘. คิดในทางดี-ปลุกเร้าคุณธรรม
คิดให้เกิดประโยชน์ในด้านดี

๙. คิดให้เป็นปัจจุบัน ไม่ยึดอดีต-สถิติเดิม

๑๐ .วิภัชชวาท คิดวิเคราะห์ครบทุกด้าน
ข้อเท็จจริง/ส่วนประกอบ/ลำดับสืบทอด/ผนวกเงื่อนไขความสัมพันธ์เหตุปัจจัย
ก. จำแนกความจริง
ข. จำแนกส่วนประกอบ
ค. วิเคราะห์ปรากฏการณ์
ง. ความสัมพันธ์เหตุปัจจัย
จ. จำแนกเงื่อนไข/
ไตรสรณะ = เกิด,ดับสลาย,ไม่เที่ยง

จะเห็นโลกอย่างที่เป็นได้อย่างไร

ปัญญาต้องมาก่อนทุกสิ่ง
ที่จะปฏิบัติ นี้คือ หลักเกณฑ์ที่ถูกต้อง
เหมือนอริยมรรคมีองค์แปด
ที่มีสัมมาทิฏฐิเป็นตัวนำ
มิฉะนั้น การปฏิบัติจะเข้ารกเข้าพง พลาดวัตถุประสงค์ไป เสียหมดสิ้น นับตั้งแต่สรณาคมน์ และศีล ดังที่กำลังมีอยู่ ในที่ทั่วไป.

มรดกพุทธทาส ลำดับที่ ๑๔๘

ความหมายของอวิชชา

ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้
อวิชชาไม่ได้หมายถึงความไม่รู้อะไรเลยแต่เพียงอย่างเดียว
กลับจะหมายถึงรู้อะไรมากมายไม่มีที่สิ้นสุดด้วยซ้ำไป
แต่เป็นความผิดทั้งนั้น คือเห็นกลับตรงกันข้ามไปหมด
เช่น เห็นมูลเหตุของความทุกข์ เป็นมูลเหตุของความสุขไป
อย่างที่เรียกว่า เห็นกงจักรเป็นดอกบัว
เขาไม่เห็นอย่างถูกต้องตามที่เป็นจริงว่า
- ความทุกข์นั้น มันอะไรกันแน่
- อะไรเป็นมูลเหตุที่แท้จริงของความทุกข์
- สภาพที่ปราศจากความทุกข์จริงๆ นั้นเป็นอย่างไร
- และวิธีปฏิบัติอย่างไร คนเราจึงจะเข้าถึงสภาพที่ไม่มีความทุกข์

เราอาจจะกล่าวได้ว่า
ความรู้ชนิดใดๆ มากมายเท่าใดก็ตาม
ถ้าปราศจากความรู้ที่ถูกต้อง ในสิ่งทั้ง ๔
ดังที่กล่าวมานี้แล้ว
ต้องถือว่าเป็น อวิชชา ทั้งนั้น

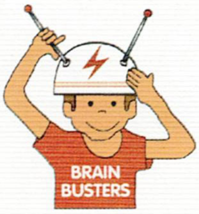

ไตรสิกขา (Threefold Training)

อธิศีล (Morality)
วาจาชอบ ยังชีพชอบ กระทำชอบ
อธิจิต (Mentality)
มีสติ ตั้งมั่นแน่วแน่ พยายามชอบ
อธิปัญญา (Wisdom)
เห็นตามสภาวะ คิดไม่เอนเอียง

อุปาทาน

เมื่อมาประพฤติศีล หรือธรรมมะข้อใดข้อหนึ่งแล้ว ไม่ทราบความมุ่งหมาย ไม่คำนึงถึงเหตุผล ได้แต่ลงสันนิษฐานเอาเสียว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ เมื่อลงได้ปฏิบัติของศักดิ์สิทธิ์แล้ว ย่อมต้องได้รับผลดีเอง ฉะนั้น คนเหล่านี้จึงสมาทานศีล หรือประพฤติธรรมะ แต่เพียงตามแบบฉบับ ตามตัวอักษรตามประเพณี ตามตัวอย่าง ที่สืบปรัมปรากันมาเท่านั้น ไม่เข้าถึงเหตุผลของสิ่งนั้นๆ แต่เพราะอาศัยการประพฤติกระทำมาจนชิน การยึดถือจึงเหนียวแน่น เป็นอุปาทานชนิดแก้ไขยาก..

หลักพระพุทธศาสนา

ภาวนา ๔ (Training)

กายภาวนา	(Physical Development)	ฝึกฝนตนเอง
ศีลภาวนา	(Social Development)	อยู่ร่วมกันฉันท์กัลยาณมิตร
จิตตภาวนา	(Emotional Development)	ปรับอารมณ์ให้มั่นคง
ปัญญาภาวนา	(Intellectual Development)	พัฒนาปัญญาตน

อุปาทาน ๔

กามุปาทาน
ยึดมั่นความอยาก
ทิฏฐุปาทาน
ยึดมั่นในทฤษฎี
สีลัพพตุปาทาน
ยึดมั่นศีลและพรต
อัตตวาทุปาทาน
ยึดตนเป็นหลัก

ปัญญาภาวนา
(Intellectual Development)
พัฒนาปัญญาตน

การใช้หลักกาลามสูตร ๑๐ ประการ
ให้ถูกต้องและครบถ้วน
เป็นหลักการและวิธีการอันแน่นอน
ในการที่จะรักษาพุทธศาสนาไว้ได้
และในลักษณะที่จะเป็นที่พึ่งได้
อย่างแท้จริง และเป็นการสืบอายุ
พุทธศาสนา ที่ตรงตามพุทธประสงค์

มรดกพุทธทาส ลำดับที่ ๓๕

วุฒิธรรม ๔

+ เสวนาผู้รู้/แหล่งวิชา
+ ฟังดูคำสอน/เข้าถึงความรู้
+ คิดให้แยบยล/ข้อดี-เสีย
+ ปฏิบัติให้ถูกหลัก

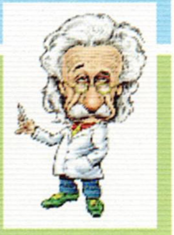

มิจฉาปฏิปทา

๙. อวิชชา
๘. นิวรณ์ ๕
๗. ทุจริต ๓
๖. ไม่สำรวมอินทรีย์
๕. ขาดสติสัมปชัญญะ
๔. ขาดโยนิโสมนสิการ
๓. ขาดศรัทธา
๒. ขาดสดับสัทธรรม
๑. ไม่ได้เสวนาสัปบุรุษ

"มนุษย์ไม่เป็นตัวของตัวเอง เพราะพฤติกรรมถูกบังคับบัญชาด้วยสังขาร ที่เป็นระดับไร้สำนึกทั้งสิ้น"

'การอยู่อย่างอิสระคือไม่ตกอยู่ในอำนาจของตัณหา อุปาทาน อยู่อย่างไม่ยึดมั่นถือมั่น คือการมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา รู้และเกี่ยวข้องจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามวิถีทางแห่งเหตุปัจจัย

ปญฺญาชีวึ ชีวิตมาหุ เสฏฺฐํ
การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ถือว่าเป็นการมีชีวิตอยู่อย่างประเสริฐสุด

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)
พุทธธรรม ชุมนุมบทความทางวิชาการ
วรรณ ไวทยากร ๒๕๑๔

พลานิสงฆ์ ๕

ศีล/ประพฤติดี
สุตะ/ฟัง เรียน
สากัจฉา/ถกเถียง
สมถะ/ไม่ฟุ้งซ่าน
วิปัสสนา/ใช้ปัญญาพิจารณา

ศีล - สมาธิ - ปัญญา ของธรรมชาติ มีในกิจการ ทุกอย่าง ของมนุษย์ (แม้สัตว์) คือมีความเป็นอยู่ ถูกต้อง มีกำลังจิตเพียงพอ มีความรู้เพียงพอ ในหน้าที่ของตน ชีวิตทุกชีวิต มีหน้าที่ ที่จะต้องพัฒนา สิ่งนี้ ทุกรูป ทุกนาม.

มรดกพุทธทาส ลำดับที่ ๑๐๕.

อนัตตา

“พระพุทธศาสนา
มุ่งหมายจะให้คนทั้งหลาย
อยู่ได้ ท่ามกลางของทุกข์
โดยไม่ต้องเป็นทุกข์
เพราะอาศัยความรู้
และการปฏิบัติในเรื่องสุญญตา
หรือ ความว่างจากตัวตน นั่นเอง”

สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสาย
“สิ่งทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น”

..แล้วพระองค์ก็ย้ำลงไปอีกทีหนึ่งว่า
ถ้าใครได้ฟังข้อความนี้
คือได้ฟังทั้งหมดในพระพุทธศาสนา
ถ้าได้ปฏิบัติในข้อนี้
คือได้ปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา
ถ้าได้รับผลจากการปฏิบัติในข้อนี้
คือได้รับผลทั้งหมดในพระพุทธศาสนา

วิธีที่ได้ปรับปรุงใหม่ และใคร่จะขอเสนอ ก็มีอยู่เพียงสั้นๆ ว่า เราไม่ต้องศึกษาเรื่องอะไรเลย นอกจากเรื่อง "อัตตา" "ตัวตน" และ "ของตน" ยังไม่ต้องคำนึงถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือคำนึงถึงข้อธรรมะชื่อนั้น ชื่อนี้ แต่ประการใดเลย รวมทั้งไม่ต้องคำนึงถึง ประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนาด้วย ฉะนั้น เราจะแอบพระคัมภีร์ทั้งหมดไปไว้เสียทางหนึ่งก่อน เพราะความยุ่งยากมากมายของพระคัมภีร์เหล่านั้นจะทำให้อ่อนเพลียลงไปเปล่าๆเราจะมุ่งศึกษาค้นคว้าพินิจพิจารณา ตรงไปยังสิ่งที่เรียกว่า "อัตตา" อย่างเดียวเท่านั้น ในแง่ในมุมที่เกี่ยวกับความทุกข์ และความดับทุกข์สิ้นเชิง เพราะพระพุทธองค์ได้ตรัสว่า

"แต่ก่อนก็ดี เดี๋ยวนี้ก็ดี ฉันบัญญัติกฎเกณฑ์เฉพาะเรื่องอันเกี่ยวกับความทุกข์ และความดับไม่เหลือแห่งทุกข์"

ความสุขที่แท้จริง
เป็นสิ่งที่ต้องได้มาเปล่า ๆ
โดยไม่ต้องเสียสตางค์
เหมือนดั่งที่ตรัสว่า
ถอนความรู้สึกว่าตัวตนเสียได้แล้ว
ก็ได้นิพพานมาเปล่า ๆ
ไม่ต้องเสียมูลค่าอะไร
ส่วนความสุขเทียม
หรือความเพลิดเพลินที่หลอกลวงนั้น
ใช้เงินซื้อมาเท่าไรก็ไม่รู้จักพอ

ธรรมบรรยาย วันล้ออายุ ภาคบ่าย
๒๗ พ.ค. ๒๕๒๙

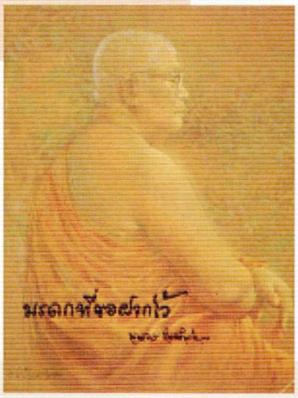

โลกุตตรสุข

คือไม่สุขและไม่ทุกข์อย่างในโลกนี้
อยู่เหนือความหมายของสุขและทุกข์ทุกชนิดในโลกนี้
นี่คือมัชฌิมาปฏิปทา

อย่าไปหลงของคู่ ดี-ชั่ว แพ้-ชนะ เสียเปรียบ-ได้เปรียบ กำไร-ขาดทุน ไม่มีอะไรน่ารัก น่าโกรธ น่าเกลียด น่ากลัว น่าวิตกกังวล อาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษยา หึงหวงเป็นต้น ไม่มีอะไรแปลก ไม่มีอะไรน่าเกลียด ไม่มีอะไรน่ากลัว ไม่มีอะไรน่ารัก ไม่มีอะไรน่าอัศจรรย์ ไม่น่าอัศจรรย์ สำหรับบุคคลผู้มีจิตลุถึงแล้วซึ่งวิสังขารคตะ คือจิตถึงแล้วซึ่งวิสังขาร

ธรรมบรรยาย วันล้ออายุ ภาคเช้า
๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙ โมกขพลาราม

ปรมัตถธรรม

คือเป็นธรรมะขั้นจริง คือขั้นที่ไม่เคยสมมติ คือเป็นธรรมะที่บอก สอนเรื่องไม่มีตัวตน

ส่วนศีลธรรมนั้นเป็นเรื่องที่สมมติ ให้เป็นบุคคล และมีตัวตน คำสอนประเภทที่มีตัวมีตนเป็นหลัก สำหรับจะได้เป็นที่ตั้งแห่งความรัก ความสนใจ ความพยายาม ให้แก่ตนเอง อย่างนี้ก็เรียกว่าเรื่องศีลธรรม

ส่วนเรื่องปรมัตถธรรมนั้น พยายามจะสอนแต่ในแง่ที่ว่ามันไม่มีสิ่งที่ควรจะเรียกว่า ตัวตน

เรามีตนก็รักตน ก็สงวนตนให้ดี คือประพฤติดีนั่นเอง แต่พอถึงเรื่อง ปรมัตถธรรม ก็เป็นเรื่อง อนัตตา สุญญตา โดยเฉพาะบุคคล ที่ประกอบอยู่ด้วยขันธ์ทั้ง ๕ ไม่มีส่วนใดที่จะเป็นตัว เป็นตน ไม่มีบุคคล

ก ข ก กา ของพุทธศาสนาที่แท้จริง

ปริญญาดุษฎีบัณฑิต
กิตติมศักดิ์
๒๕๒๙
สาขาอักษรศาสตร์ (ศาสนาและปรัชญา) จากมหาวิทยาลัยศิลปากร
สาขาศึกษาศาสตร์
จาก มหาวิทยาลัยรามคำแหง
สาขาปรัชญา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
๒๕๓๐
สาขาปรัชญา
จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๒๕๓๒
สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์
จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
๒๕๓๖
สาขาศิลปศาสตร์
จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒๕๑๘ บรรยายชุด "โมกขธรรมประยุกต์" สำหรับพระนักศึกษาภาคฤดูร้อน บรรยายเรื่อง "พระพุทธเจ้ามีอุดมคติเป็นสังคมนิยม" บรรยายเรื่อง "สังคมนิยมชนิดที่ช่วยโลกได้"

๒๕๒๐ รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระธรรมโกศาจารย์
๒๕๒๑ เริ่มปาฐกถาธรรมทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยทุกวันอาทิตย์ที่ ๓ ของเดือน

๒๕๑๔ เริ่มบรรยายธรรมประจำวันเสาร์ รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น "พระเทพวิสุทธิเมธี"

๒๕๑๕ บรรยายชุด "แก่นพุทธศาสน์" ที่ศิริราชพยาบาล และ"สอนพุทธศาสนาผ่านคัมภีร์ไบเบิล"

๒๕๑๗ บรรยายเรื่อง "มหิดลธรรม" แก่พระนักศึกษาภาคฤดูร้อน บรรยายเรื่อง "สังคมนิยมตามหลักแห่งพระศาสนา"

๒๔๙๓ รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระอริยนันทมุนี
๒๔๙๔ อบรมข้าราชการในสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรมและศาล ที่กรุงเทพฯ

๒๕๐๐ แสดงธรรมในโอกาส ๒๕ พุทธศตวรรษ เรื่อง "หนทางดับความเลวร้ายในยุคปัจจุบัน" คณะพุทธนิคมเชียงใหม่ตั้งชาวพุทธมูลนิธิ รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชชัยกวี

๒๕๐๖ อภิปรายแบบธรรมสากัจฉากับม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในหัวข้อ "การทำงานคือการปฏิบัติธรรม" ที่หอประชุมคุรุสภา
๒๕๐๗ อภิปรายกับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ครั้งที่ ๒ กลายเป็นวิวาทะ เรื่อง "การทำงานด้วยจิตว่าง"

๒๔๙๐ ปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเข้าฟังปาฐกถาที่พุทธสมาคม เรื่อง "พุทธธรรมกับเจตนารมณ์แห่งประชาธิปไตย"
เกิดคณะพุทธนิคมที่เชียงใหม่
ปาฐกถาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง "พระพุทธศาสนาจะช่วยพวกเราได้อย่างไร"
เริ่มแปล "สูตรของเว่ยหล่าง"

๒๔๘๙ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระครูอินทปัญญาจารย์ ปาฐกถาธรรมที่พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย เรื่อง "พุทธธรรมกับสันติภาพ" เลิกสวนโมกข์แห่งเดิมที่พุมเรียง ปาฐกถาธรรมที่สมาคมพุทธบริษัทไทยจีนประชา"ข้อควรทราบเกี่ยวกับหลักพุทธศาสนาระหว่างนิกายต่าง ๆ"

๒๔๘๓ เกิดสงครามในยุโรป แสดงปาฐกถาที่กรุงเทพฯ เป็นครั้งแรก ตามคำอาราธนาของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ที่พุทธธรรมสมาคม ในหัวข้อเรื่อง "วิถีแห่งการเข้าถึงพุทธธรรม" ยาวถึง ๒ ชั่วโมง ๑๕ นาที

๒๔๘๐ มหามกุฏราชวิทยาลัยประกาศใช้พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ ของท่านฯ เป็นหนังสือประกอบแบบเรียน

๒๔๗๕ นางเคลื่อนทำพินัยกรรมมอบเงิน ๖,๓๗๘ บาท ตั้งเป็นทุนต้นตระกูลพานิช ใช้ดอกผลบำรุงสวนโมกข์และคณะธรรมทาน คณะธรรมทานตั้งขึ้น

๒๔๔๙ เด็กชายเงื่อม เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๗ พฤษภาคม ตรงกับวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะเมีย บุตรนายเซี้ยงและนางเคลื่อน พานิช ที่หมู่บ้านกลาง ตำบลพุมเรียง ซึ่งสมัยนั้นยังเป็นที่ตั้งของจังหวัดไชยา

๒๔๖๙ นายเงื่อมบวชเมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ได้ฉายา "อินฺทปญฺโญ" จำพรรษาที่วัดพุมเรียง ปลายปีสอบได้นักธรรมตรี ไม่ลาสิกขาตามกำหนด

๒๔๗๓ มาอยู่วัดปทุมคงคา กรุงเทพฯเพื่อเรียนบาลี สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค เป็นพระมหาเงื่อม อินฺทปญฺโญ

๒๔๗๕ กลับพุมเรียงเข้าอยู่ในวัดร้างตระพังจิก ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของสวนโมกข์
๒๔๗๖ ออกหนังสือพิมพ์พุทธศาสนาราย ๓ เดือน เขียนบทความวิพากษ์สภาพพุทธศาสนาและพระสงฆ์

ผังความคิดเชิงระบบ "พระพุทธเจ้าคิดอะไร?"

อุภโตภาควิมุตติ

เจตตวิมุตติ

ปัญญาวิมุตติ

กรรมฐาน ๔๐

เอกัคคตา
ฌานสมาบัติ

จิตตัสเสกัคคตา (one-pointed mind)

๔. ชีวิตควรเป็นไปอย่างไร

มิจฉาปฏิปทา	สัมมาปฏิปทา
๙. อวิชชา	๙. วิชชา / วิมุตติ
๘. นิวรณ์ ๕	๘. โพชฌงค์ ๗
๗. ทุจริต ๓	๗. สติปัฏฐาน ๔
๖. ไม่สำรวมอินทรีย์	๖. อินทรีย์สังวรณ์
๕. ขาดสติสัมปชัญญะ	๕. สติสัมปชัญญะ
๔. ขาดโยนิโสมนสิการ	๔. โยนิโสมนสิการ
๓. ขาดศรัทธา	๓. ศรัทธา
๒. ขาดสดับสัทธรรม	๒. สดับสัทธรรม
๑. ไม่ได้เสวนาสัปบุรุษ	๑. เสวนาสัปปบุรุษ

๑	สัมมาสมาธิ	Right Concentration	จิตมั่นชอบ	ตั้งมั่นแน่วแน่
๒	สัมมาสติ	Right Mindfulness	ระลึกชอบ	มีสติกำกับตัว
๓	สัมมาวายามะ	Right Effort	พยายามชอบ	เพียรพยายาม
๔	สัมมาอาชีวะ	Right Livelihood	อาชีพชอบ	ยังชีพชอบ
๕	สัมมากัมมันตะ	Right Action	กระทำชอบ	เกื้อกูลกัน
๖	สัมมาวาจา	Right Speech	วาจาชอบ	พูดก่อประโยชน์
๒	สัมมาสังกัปปะ	Right Thought	ดำริชอบ	คิดไม่เอนเอียง
๑	สัมมาทิฏฐิ	Right View	เห็นชอบ	เห็นตามสภาวะ

กาลามสูตร

อย่าเชื่อ เพราะ...
ฟังตามกันมา
ถือสืบต่อกันมา
คำเล่าลือ
อ้างตำรา / คัมภีร์
อ้างตรรกะ
อนุมานเอา
ตรองตามเหตุผล
เข้ากับทฤษฎีตน
ผู้พูดน่าเชื่อถือ
ผู้พูดเป็นครู

อะไรเป็นอะไร

ส่วนใหญ่เกิดจากส่วนย่อย

อริยสัจ ๔

รู้สภาพปัญหา / ทุกข์
รู้เหตุแห่งทุกข์ / สมุหทัย
รู้การดับทุกข์ / นิโรธ
วางวิธีการ / มรรค

ข้อดี / ข้อด้อย / โอกาส
(SWOT)

สัปปุริสธรรม ๗

รู้หลัก / รู้เหตุ
รู้ผล / ความมุ่งหมาย
รู้ตน
รู้ประมาณ
รู้กาล
รู้ชุมชน
รู้บุคคล

กุศลธรรม

ชี้ให้ชัด/ชวนให้ปฏิบัติ
เร้าให้กล้า/ปลุกให้ร่าเริง

โยนิโสมนสิการ

๑. สืบสาวเหตุปัจจัย
๒. แยกองค์ประกอบ
๓. รู้เท่าทันธรรมดา
๔. คิดแก้ปัญหา / อริยสัจ ๔
๕. อรรถธรรมสัมพันธ์
๖. คุณโทษ / ทางออก
๗. คิดถึงคุณค่าแท้-เทียม
๘. คิดในแง่ดี
๙. คิดให้เป็นปัจจุบัน
๑๐. วิภัชชวาท

ก. จำแนกความจริง
ข. จำแนกส่วนประกอบ
ค. วิเคราะห์ปรากฏการณ์
ง. ความสัมพันธ์เหตุปัจจัย
จ. จำแนกเงื่อนไข

ปัจจัยสัมพันธ์
เพราะอะไร / ทำไม

ไตรลักษณ์
อนิจจัง / ทุกขัง / อนัตตา
แก้ไขตามเหตุปัจจัย

หลักการ - จุดหมาย - ปฏิบัติการ

เพื่ออะไร / อย่างไร
ความนิยมยุคสมัย
ไม่ยึดสถิติเดิม / เรื่องในอดีต
รู้อดีตเพื่อระวังอนาคต

ไตรสรณะ

เกิด - ดับสาย - ไม่เที่ยงแท้

สิ่งทั้งหลายอาศัยกัน จึงเกิดมี

๓. ชีวิตเป็นไปอย่างไร

ปฏิจจสมุปบาท		อิทัปปัจจยตา Conditionality
อวิชชา	(Ignorance)	ความไม่รู้ทุกข์และทางแห่งการดับทุกข์
สังขาร	(Mental Formation)	กายสังขาร วจีสังขาร จิตสังขาร
วิญญาณ	(Conscious)	รับรู้/รู้ตาม/ความรู้แจ้งทางอารมณ์
นามรูป	(Animated Organ)	เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ
สฬายตนะ6	(Sense Base)	ตา หู จมูก กาย ลิ้น/มโนวิญญาณ
ผัสสะ	(Contact)	สัมผัส/กระทบ
เวทนา	(Feeling/Sensation)	เกิดจากสัมผัส
ตัณหา	(Craving)	รูป/กลิ่น/เสียง/รส/สัมผัส/อารมณ์ปรุงแต่ง
อุปาทาน	(Clinging/attach)	กาม/ทิฏฐิ/สีลัพพตฺ/อัตตา
ภพ	(Process become)	กามภพ รูปภพ/ก่อให้เกิด
ชาติ	(Birth)	การปรากฏแห่งขันธ์/เกิด
ชรามรณะ	(Decay & death)	เสื่อมอายุ/ความสลายแห่งขันธ์

อุปาทาน ๔

กามุปาทาน ยึดมั่นความอยาก
ทิฏฐุปาทาน ยึดมั่นในทฤษฎี
สีลัพพตุปาทาน ยึดมั่นศีลและพรต
อัตตวาทุปาทาน ยึดตนเป็นหลัก

๒. ชีวิตเป็นอย่างไร ?

ไตรลักษณ์

(Characteristics of Existence)

อนิจจตา
ไม่เที่ยง (Impermanence)

ทุกขตา
ภาวะบกพร่อง (Conflict)

อนัตตตา
ไม่มีตัวตนที่แท้จริง
(Non - Self / Soulessness)

๑. ชีวิตคืออะไร ?

ขันธ์ ๕

The Five Aggregates

มหาภูติรูป ๔ → อุปาทายรูป ๒๘

๑. รูป	(Corporeality)	คุณสมบัติรูปธรรม
๒. เวทนา	(Feeling/Sensation)	ทุกข์ / สุข / ไม่ทุกข์ไม่สุข (กาย-ใจ-ดีใจ-เสียใจ-เฉย ๆ)
๓. สัญญา	(Perception)	หมายรู้/จักขุ-โสต-ฆานะ-ชิวหา-กาย-มโน
๔. สังขาร	(Mental Formation)	คุณสมบัติของจิต / เจตสิก ๕๒ / ดี-ชั่ว / อกุศล / โสภณเจตสิก
๕. วิญญาณ	(Conciousness)	ความรู้แจ้งทางอารมณ์จากประสาททั้ง ๕

ทิฏฐิ ๕๒
จริต ๖
ภูมิธรรม ๔

กระบวนทัศน์ (Paradigm Mental Model)

ธรรมสมาธิ
- ปราโมทย์ แจ่มใส/ไม่ขุ่นมัว
- ปีติ อิ่มใจ/ปลาบปลื้ม
- ปัสสัทธิ ผ่อนคลาย-ไม่เครียด
- สุข แฮปปี้ไม่ถูกบีบคั้น
- สมาธิ แน่วแน่-ไม่ฟุ้งซ่าน

ความไม่ประมาทในธรรม

สติปัฏฐาน ๔
- กาย
- เวทนา
- จิต
- ธรรมานุปัสสนา

- นิวรณ์ ๕
- ขันธ์ ๕
- อายตนะ
- โพชฌงค์ ๗
- อริยสัจ ๔

สติ	คิดมีหลักเกณฑ์
ธรรมวิจัย	เลือกเฟ้นสิ่งที่ถูกต้อง
วิริยะ	ความเข้มแข็งของจิตใจ
ปีติ	อิ่มอกอิ่มใจ
ปัสสัทธิ	ผ่อนคลาย-ไม่เครียด
สมาธิ	จิตใจที่แน่วแน่
อุเบกขา	วางเฉยอย่างรู้ทัน

อิทธิบาท ๔
รัก-เอาจริง-หมกมุ่น-หาวิธีใหม่ๆ

หาเลี้ยงตนโดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

- ความจริง
- ถูกกาลเทศะ
- ถูกประเด็น
- มีหลักฐาน
- พูดน่าฟัง

อรรถะ ๓
- ประโยชน์ตน
- ประโยชน์ผู้อื่น
- ประโยชน์ร่วมกัน

นาถกรณธรรม ๑๐ = สมาชิกที่ดีของชุมชน

สังคหวัตถุ ๔
- ทาน
- ปิยวาจา
- อัตถจริยา
- สมานัตตา

พรหมวิหาร ๔
- เมตตา
- กรุณา
- มุทิตา
- อุเบกขา

สาราณียธรรม ๖
- มีไมตรี-ทำด้วยเมตตา
- พูดด้วยหวังดีต่อกัน
- ปรารถนาดีต่อกัน
- แบ่งปันกันใช้
- รักษาวินัยของสังคม
- ปรับความเห็นเข้ากัน

ผลานิสงส์ ๕
- ศีล/รักษาวินัยส่วนรวม
- สุตะ/ฟัง เรียน
- สากัจฉา/ถกเถียง
- สมถะ/ไม่ฟุ้งซ่าน
- วิปัสสนา/ใช้ปัญญาพิจารณา

ภาวนา ๔
- กายภาวนา (Physical Development) ฝึกฝน-ควบคุมตนเอง
- ศีลภาวนา (Social Development) อยู่ร่วมกันฉันท์กัลยาณมิตร
- จิตตภาวนา (Emotional Development) ปรับอารมณ์ให้มั่นคง
- ปัญญาภาวนา (Intellectual Development) พัฒนาปัญญาตน

วุฒิธรรม ๔
- เสวนาผู้รู้/แสวงหาแหล่งวิชา
- ฟังดูคำสอน/เข้าถึงความรู้
- คิดให้แยบยล/พิจารณาดี-เสีย
- ปฏิบัติให้ถูกหลัก

ไตรสิกขา Treefold Training

อธิศีล	(Morality)
อธิจิต	(Mentality)
อธิปัญญา	(Wisdom)

- Relative Truth จริงอย่างที่เห็น
- Ultimate Truth จริงอย่างที่จริง

อุตุนิยาม	(physical inorganic)	ธรรมชาติสิ่งไร้ชีวิต
พีชนิยาม	(physical organic)	ธรรมชาติสิ่งมีชีวิต
กรรมนิยาม	(act & result)	ผลจากการทำและไม่ทำ
ธรรมนิยาม	(norm order)	รูปแบบปกติ / มาตรฐาน
จิตตนิยาม	(psychic law)	กระบวนการทำงานของจิต

เป็นไปตามสภาวะ

สภาววิสัย
- ตถตา (Objective) เป็นเช่นนั้น
- อวิตถตา (Necessity) ไม่คลาดเคลื่อน
- อนัญญถตา (Invariability) ไม่เป็นอย่างอื่น

สกวิสัย Subjective
- มองโลกแง่ดี (Optimism)
- มองโลกแง่ร้าย (Pessimism)

ไม่ยึดมั่นถือมั่น
- สุญญตา
- จิตว่าง
- ไม่มีตัวกู-ของกู
- มัชฌิมาปฏิปทา

โลกุตรสุข ไม่สุข - ไม่ทุกข์
ไม่รัก - ไม่เกลียด

อย่าหลง.. ในของคู่

- ราคะ
- โทสะ
- โมหะ
- สัทธา
- พุทธิ
- วิตก

อกุศลมูล ๓ = โลภะ / โทสะ / โมหะ
อคติ ๔ = ฉันทะ / โทสะ / โมหะ / ภยาคติ

จุดเน้นของพุทธทาส

เรียบเรียงขึ้นใหม่จาก
"พุทธธรรม" ชุมนุมบทความทางวิชาการ
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต)
ครั้งเมื่อดำรงฐานะพระศรีวิสุทธิโมลี 2514

พุทธทาสวิถี

ต้องมองความจริงกันสักข้อหนึ่งว่า
พระศาสดาแห่งศาสนานั้น ๆ
ก็ไม่ใช่คนใจร้ายอำมหิต
บัญญัติศาสนาขึ้นก็ด้วยความรัก ความเมตตากรุณาเอ็นดู
ต่อมหาชน บัญญัติคำสอนขึ้นมา
เพื่อจะแก้ปัญหาของมหาชนเหล่านั้น

ปัญหามันค่อย ๆ เกิดขึ้น ค่อย ๆ เกิดขึ้น เมื่อกาลล่วงมานาน
หลังจากการดับขันธ์ แห่งศาสดานั้น ๆ แล้ว
สาวกของพระศาสดานั้น ๆ ค่อยเพิ่มเติมอะไรเข้าไปบ้าง
บิดผันอะไรเสียบ้าง ไปเพิ่มเติมสิ่งที่เป็นเปลือก
เนื้องอกมะเร็งร้ายให้แก่ศาสนาของตนเอง
เพื่อแก้ไขปัญหาอย่างอื่นโดยไม่มองเห็นว่า
นี้จะเป็นการทำให้ศาสนาเลอะเลือนไป

ศาสนาทั้งหลายจึงถูกพอกหุ้มด้วยของใหม่
ไม่ยกเว้นแม้แต่พระพุทธศาสนาของเรา.

ถ้าคนในโลก มีความรู้เรื่องอนัตตา
ก็ไม่มีความเห็นแก่ตัว
เมื่อไม่มีความเห็นแก่ตัว ปัญหาใด ๆ
วิกฤตการณ์ใด ๆ ไม่อาจจะเกิดขึ้นในโลก
เพราะไม่มีใครเห็นแก่ตัว

ตัวเองก็ไม่เป็นทุกข์ ไม่ทำผู้อื่นให้เป็นทุกข์
เพราะรู้เรื่องอนัตตา

องค์การสหประชาชาติ ควรจะใช้สาขายูเนสโก
เผยแผ่เรื่องอนัตตา ให้มากออกไป มากออกไป
ความเห็นแก่ตัวก็จะลดลง
ปัญหาต่าง ๆ ก็จะลดลง จะแก้ปัญหาได้ง่ายขึ้น

เด็กทั้งหลายนั่นแหละ
คือ ผู้สร้างโลกในอนาคต
เราจงพากันสร้างโลก
โดยผ่านทางการสร้างเด็ก
อย่างถูกต้อง เสียแต่บัดนี้เถิด
อย่าปล่อยเด็ก
ให้เป็นไปตามบุญ
ตามกรรมเลย
จึงจะเป็นการกระทำ
ที่มีความรับผิดชอบ
อย่างสูงสุดของบิดามารดา
ครูบาอาจารย์แห่งยุคนี้
ซึ่งถือว่าเป็นยุคของสติปัญญา

ปัญญาต้องมาก่อนทุกสิ่งที่จะปฏิบัติ

นี้คือ หลักเกณฑ์ที่ถูกต้อง
เหมือนอริยมรรคมีองค์แปด
ที่มีสัมมาทิฏฐิเป็นตัวนำ
มิฉะนั้น
การปฏิบัติจะเข้ารกเข้าพง
พลาดวัตถุประสงค์
ไปเสียหมดสิ้น
นับตั้งแต่สรณาคมน์และศีล
ดังที่กำลังมีอยู่ในที่ทั่วไป

มัธยัสถ์นั่นแหละคำเดียวกับ
มัชฌิมาปฏิปทา
มัธยะ แปลว่ากลาง
อัสถ แปลว่า ตั้งอยู่
คำว่า มัธยัสถ์ แปลว่า ตั้งอยู่ตรงกลาง
ตั้งอยู่ตรงกลางนั่นคือมัธยัสถ์
แล้วมัธยัสถ์ไม่ใช่ประหยัด
ขี้เหนียวขี้ตืดอะไร

ทำอะไรขอให้เป็นมัชฌิมาปฏิปทาอย่างนี้
ก็จะมีชีวิตชนิดที่ เดินตามทำนองคลองธรรม
ของพุทธศาสนา
นี่ว่าโดยหลักทฤษฎีมีหัวใจอย่างนี้

โลกในอนาคต

อาจจะเปลี่ยนแปลงไป
ในทางที่มนุษย์สมัยนั้นจะยอมรับได้
ถ้ามนุษย์ทุกคนมีภูมิหลัง
เป็นวิทยาศาสตร์หมดแล้ว
ก็จะเหลือแต่ศาสนาเดียว คือศาสนาที่
ถือว่าเป็นวิวัฒนาการตามกฎของธรรมชาติ.
เหมือนกับที่ไอน์สไตน์เขาพูดไว้ว่า
"ศาสนาที่เหลืออยู่ในโลก ก็คือศาสนาที่สามารถเผชิญกับ
ความต้องการของโลกแห่งยุคปัจจุบัน"

การศึกษาวิทยาศาสตร์ จะช่วยให้ศาสนิกของทุกศาสนา
เข้าถึงหัวใจของศาสนาของตน ๆ ได้สักวันหนึ่งเป็นแน่นอน

ธรรมบรรยาย วันล้ออายุ
๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙

มนุษย์ทุกคนในโลก จะประกาศตัวว่า
ถือศาสนาไหน เป็นชาติอะไร
มันก็มีกิเลสเหมือนกัน
และมีความทุกข์เหมือนกัน
ไม่ต้องเชื่อพุทธศาสนาก็ได้
แต่ขอให้มองเข้าไปในตัวเอง
ให้เห็นความทุกข์
และเห็นเหตุให้เกิดความทุกข์คือกิเลส
แล้วมันก็จะพบเองว่า ความไม่มีกิเลส
นั่นแหละคือความไม่มีทุกข์
แล้วก็จะพบหนทาง หนทางถูกต้องว่า
ทำอย่างนี้จึงจะไม่มีกิเลส
เมื่อไม่มีกิเลส
ก็ไม่มีความทุกข์
นี่คือสัมมาทิฏฐิ

ธรรมบรรยาย วันล้ออายุ ภาคบ่าย
๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙

พุทธทาสวิถี

สตินั้นสำคัญเท่ากับปัญญา
ถ้าไม่มีสติแล้ว
ปัญญาจะกลายเป็นความโง่
หรือว่าปัญญาจะกลายเป็นอันตราย

ปัญญากับสติ จะต้องไปด้วยกันเสมอ

ทุกอย่างของการกระทำนั้น ต้องถูกนำด้วยสัมมาทิฏฐิ ต้องนำหน้าด้วยสัมมาทิฏฐิเสมอไปมันต้องมีปัญญานำหน้า จนพระพุทธองค์ทรงเปรียบสัมมาทิฏฐิไว้ว่าเหมือนกับรุ่งอรุณแสงทองของรุ่งอรุณเป็นสัญลักษณ์ว่า กลางวันจะมาแน่แล้ว ถ้าเราเห็นแสงทองเกิดขึ้นทางทิศตะวันออก เราก็จะแน่ใจว่ากลางวันมาแล้ว นี้ก็เหมือนกัน ถ้าเห็นสัมมาทิฏฐิมาแล้ว ก็เป็นที่แน่ใจว่า ทั้งหมดจะตามมา

ธรรมบรรยาย ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙

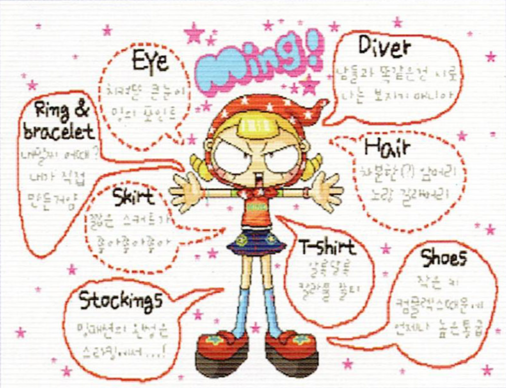

ถ้าเราทำการพัฒนาหรือการทำให้เจริญนั้นมันขึ้นอยู่กับวัตถุ โดยมุ่งแต่จะพัฒนาหรือให้เจริญทางวัตถุ ซึ่งมีผลมหาศาลออกมาเป็นที่พอใจมากมายได้เหมือนกัน แต่มันเสียสมดุลในการที่ว่าจิตจะนำวัตถุ มันไม่สมดุล มันก็ถูกให้วัตถุนำไปเฮ เฮ เฮกันไปทางวัตถุ ฉะนั้นการที่ถือว่าความเจริญหรือการพัฒนาขึ้นอยู่กับวัตถุนั้นแหละคือวัตถุนิยม

ส่วนหลักธรรมะนั้น มันไม่เป็นอย่างนั้น มันตรงกันข้าม. มันมองเห็นข้อเท็จจริง หรือความจริงว่า จิตมันนำวัตถุ ไม่ใช่วัตถุนำจิต ความคิดนึกเป็นไปก่อนแล้ววัตถุจึงจะเกิดขึ้นและเป็นไปตาม ในร่างกายของเรานี้มีจิตเป็นเครื่องนำให้ร่างกายเจริญงอกงามออกมายิ่งขึ้น

ธรรมบรรยาย ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙

ปัญญารู้ว่าอะไรเป็นอะไร
มันก็คือรู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างไร
สิ่งนั้นเกิดมาจากอะไร
สิ่งนั้นมีความหลอกลวงอย่างไร
สิ่งนั้นมีความจริงอย่างไร
ในที่สุดก็พบว่า ทุกเรื่องที่มันเป็นปัญหา
เป็นความทุกข์อย่างนี้

สิ่งที่เป็นทางออกจากปัญหาเหล่านั้น
พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องอริยอัฏฐังคิกมรรคทั้งนั้นเลย
ทางออกจากปัญหาทั้งปวง ของมนุษย์เรา
คืออัฏฐังคิกมรรค

ธรรมบรรยาย วันล้ออายุ ภาคเช้า ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙

ความเห็นแก่ตัวนี้เป็นอันตราย
เป็นศัตรูร้ายยิ่งกว่าสิ่งใดของมนุษย์
เพราะเห็นแก่ตัวนั่นแหละ
มันจึงเกิดความโลภ เมื่อมีอะไรมาทำให้โลภ
มันเกิดความโกรธ เมื่อมีอะไรมาทำให้โกรธ
เกิดความโง่ ในเมื่อมีอะไรมาทำให้โง่
มันเป็นผลแห่งการที่ควบคุมสัญชาตญาณไว้ไม่ได้

ธรรมบรรยาย ภาคเช้า ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙

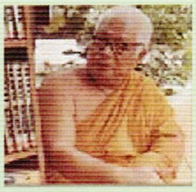

พระบาลีนั้นตรัสว่า

สุขและทุกข์มิใช่เป็นผลของกรรมเก่า
แล้วยังมีตรัสว่า สุขและทุกข์นั้น
มิใช่เป็นการบันดาลของพระเจ้า
แต่ว่ามันเป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา
ที่ปฏิบัติผิด หรือถูกต่อกฎของอิทัปปัจจัยตา.

สุขและทุกข์ทั้งหลายนั้น จะว่าไม่มีเหตุ
ปัจจัยนั้นไม่ได้ มันมีเหตุมีปัจจัย.
เหตุปัจจัยนั้นก็คือกฎเกณฑ์ของ
อิทัปปัจจยตา
ปฏิบัติอย่างไรให้เกิดความทุกข์ มันก็เกิดความทุกข์
ปฏิบัติอย่างที่มันดับทุกข์ มันก็ดับความทุกข์

ถ้าแขวนพระเครื่อง ก็คิดว่า พระเครื่องนี้จะคุ้มครอง ไม่ได้คิดว่า เราจะปฏิบัติให้ถูกต้อง มันจึงจะคุ้มครอง จึงจะไม่เป็นทุกข์

เราก็มาถือเสียว่า เพียงแต่เอาพระเครื่องมาแขวนคอ มันก็คุ้มครองได้หมด ไม่มีความทุกข์

นี่ความคิดของเรา มันมีเพียงเท่านั้น คือ โง่

แล้วเราก็ไม่อาจจะรู้ว่า พระพุทธเจ้าคือใคร แล้วพระพุทธรูปที่เป็นสัญญลักษณ์ของพระพุทธเจ้านั้นคือใคร

เราเอามาแขวนไว้เพราะว่ามีคนบอกว่าคุ้มครองได้ เป็น สีลัพพตปรามาส เขาจึงแขวนพระเครื่องกันทั้งบ้านทั้งเมือง

จนกว่าเขาจะรู้ว่า พระเครื่องนี้คืออะไร

พระพุทธเจ้าคืออะไร แล้วปฏิบัติตามพระพุทธเจ้า

แล้วดับทุกข์ได้ นั่นแหละมันจึงจะพ้นจาก สีลัพพตปรามาส

ธรรมบรรยาย ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙

สัตว์ไม่กลัวผี เลยไม่มีผี คนกลัวผี เลยมีผี

นี่น่าหัว และน่าละอายสัตว์ไหม? มันเป็นความโง่ของพวกที่สร้างผีขึ้นมาเอง แล้วกลัวผีอยู่หรือเปล่า? จงได้พิจารณาดูให้ดี ๆ เถิด จะได้หมดปัญหาเรื่องผี กันเสียที

การมีพระพุทธรูปไว้กราบไหว้ หรือ แขวนคอกันในบัดนี้ มีทั้งที่เป็นไสยศาสตร์ คือ ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คุ้มครองป้องกัน หรือ เป็นเครื่องรางของขลัง และที่เป็นพุทธศาสตร์ คือ วัตถุอนุสสติ หรือ อย่างมากก็เป็นเพียงปูชนียวัตถุ

พุทธบริษัท จะต้องระวังสังวรกันไว้ให้ดีๆ ไม่เสียเกียรติ ของพุทธบริษัท กลายเป็นผู้ถือลัทธิบูชาวิญญาณ (Animism) ไปเสีย

มรดกที่ ๔๓.

สุขและทุกข์มิใช่เป็นผลของกรรมเก่า แล้วยังมีตรัสว่า สุขและทุกข์นั้น มิใช่เป็นการบันดาลของพระเจ้า แต่ว่ามันเป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา ที่ปฏิบัติผิด หรือถูกต่อกฎของอิทัปปัจจยตา.

สุขและทุกข์ทั้งหลายนั้น จะว่าไม่มีเหตุปัจจัยนั้นไม่ได้ มันมีเหตุมีปัจจัย เหตุปัจจัยนั้นก็คือกฎเกณฑ์ของ อิทัปปัจจยตา ปฏิบัติอย่างไรให้เกิดความทุกข์ มันก็เกิดความทุกข์ ปฏิบัติอย่างที่มันดับทุกข์ มันก็ดับความทุกข์

ขอร้องว่าให้กำหนดตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีอะไรมากระทบ แล้วเกิดอะไร อย่างไร แล้วเป็นทุกข์อย่างไร แล้วจะป้องกันอย่างไร นี่เรียกว่าเข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนาในแง่ของปรมัตถ์ เพราะว่าถ้าเห็นอย่างนี้แล้ว

จะเห็นว่าเป็นอนัตตาทั้งนั้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็เป็นอนัตตา รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ์ ก็เป็นอนัตตา วิญญาณทั้ง ๖ ทางก็เป็นอนัตตา ผัสสะเป็นอนัตตา เวทนาเป็นอนัตตา

แล้วนอกจากนั้นจะมีอะไรก็เป็นอนัตตาหมด เพราะมันมารวมอยู่ตรงที่เวทนา

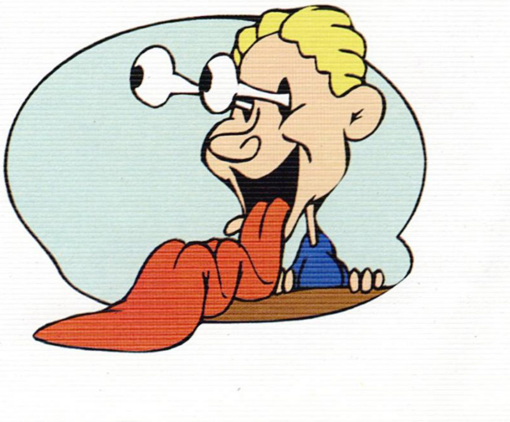

ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ ว่าเรามีเวลาที่ว่าง จากตัวตน ว่างจากกิเลส มีอยู่ไม่น้อย

ถ้ามันไม่มีเลย ๒๔ ชั่วโมง มีแต่กิเลส หรือตัวตนแล้ว มันก็ตาย ภายในไม่เท่าไรดอกก็จะเป็นโรคประสาท จะเป็นบ้า

แล้วมันก็จะตาย

เดี๋ยวนี้ธรรมชาติได้จัดมาให้เป็นอย่างดี ว่ามีระยะที่ว่างจากตัวตน เพราะว่ามันหยุดคิดหยุดนึกก็ได้ เช่น หลับไปเสียก็ได้

หรือว่าตื่นอยู่ แต่มีความรู้ มีสติปัญญา ควบคุม ไม่ให้เกิดความรู้สึกที่เป็นตัวตนก็ได้ หรือว่า

ตามธรรมชาติธรรมดามันก็ว่างจากตัวตนอยู่แล้ว

คำว่านิพพานไม่เกี่ยวกับความตายโดยประการใด ๆ ไม่ว่านิพพานในระดับไหน นิพพานแท้จริง หรือ นิพพานชั่วคราว หรือนิพพานอะไร

เมื่อใดจิตไม่มีการปรุงแต่งเป็นกิเลสและความทุกข์ เมื่อนั้นมีภาวะของนิพพานปรากฏอยู่ในความรู้สึกหรือ ในจิตนั้น

เดี๋ยวนี้จิตปฏิบัติตนทั้งกายและใจจนอยู่ในสภาพที่จะมีอะไรมาปรุงแต่งไม่ได้ ไม่มีสิ่งแวดล้อม ภายนอกใด ๆ มาปรุงแต่งจิตนี้ให้เกิดกิเลสได้ จิตนี้เรียกว่าถึงวิสังขาร

จิตบรรลุถึงวิสังขาร คือสภาพที่อะไร ๆ มาปรุงแต่งจิตให้เกิดกิเลสไม่ได้ ก็เป็นนิพพานอันถาวร

เป็นจุดมุ่งหมายปลายทางของทุกคน แม้ว่าเดี๋ยวนี้ยังไม่ถึง ก็ต้องมุ่งหมายที่จะถึง ถ้ามิฉะนั้นมิใช่พุทธบริษัท มิใช่สาวกของพระพุทธเจ้า

พระบาลีที่ว่า สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสาย ธรรมทั้งหลายทั้งปวงคือทุกสิ่งไม่ควรที่จะเข้าไปยึดมั่นถือมั่น

อภินิเวส แปลว่า ฝังตัวเข้าไป จิตไม่ควรจะฝังตัวเข้าไปในสิ่งใด

โดยความยึดมั่นว่าตัวตนหรือของตน

นี่เรียกว่าไม่ยึดมั่นสิ่งทั้งปวงโดยความเป็นตัวตนของตน

แม้แต่พระนิพพานซึ่งเป็นความหลุดพ้นอันดับสุดท้าย ก็ไม่ยึดมั่นว่าเป็นตัวตนของใคร หรือว่าเป็นตัวตนของพระนิพพานเอง

คงถือให้เป็นสภาพธรรม สภาวะตามธรรมชาติ

พูดตามวิทยาศาสตร์ก็ว่า เป็นธาตุชนิดหนึ่ง นิพพานนี้เป็นธาตุชนิดหนึ่งเหมือนกับธาตุทั้งหลาย ได้ชื่อว่าเป็นธาตุ แต่มีความหมายเฉพาะว่าเป็นธาตุที่ไม่มีการปรุงแต่ง ปราศจากการปรุงแต่งโดยประการทั้งปวง เป็นวิสังขาร

ขอให้สังเกตอย่างยิ่งว่า เวลาไหนที่สบายที่สุด สำหรับคนเรา

เวลาที่รู้สึกสบายที่สุดสูงสุด ก็คือเวลาที่จิตมันไม่มีความคิด รู้สึกว่าตัวตน ซึ่งมันก็มีอยู่ได้เองตามธรรมชาติ แต่เรากลับไม่สนใจกลับมองข้ามไป

นี้คือสิ่งที่มีบุญคุณสูงสุดแก่เรา จะเรียกว่า พระนิพพานชั่วคราว พระนิพพานตัวอย่าง พระนิพพานน้อย ๆ ชั่วระยะอันสั้น

คือระยะที่ว่างจากตัวตนนั่นแหละ มันจึงรอดชีวิตอยู่ได้

พูดให้ชัดก็ต้องพูดว่า ชีวิตนี้รอดอยู่ได้เป็นปกตินี้ เพราะมีพระนิพพานน้อย ๆ เข้ามาแทรกเป็นระยะ ๆ อยู่อย่างนี้

สุญญตาก็เหมือนกัน เมื่อเห็นความว่างจากตน มันก็ลดความเห็นแก่ตน

ลดความเห็นแก่ตนแล้ว ความเห็นว่าตัว ว่าของตัว มันจะลดความรู้สึกเลวร้ายว่าตัวกูว่าของกู ออกไปเสียได้

ด้วยความรู้เรื่องสุญญตา แล้วมันก็รักผู้อื่นโดยอัตโนมัติแหละ

ข้อนี้เป็นหน้าที่ของพระธรรม เราปฏิบัติพระธรรมเพียงว่าลดความเห็นแก่ตัว ความรักผู้อื่นก็จะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ

เดี๋ยวนี้มัวแต่สอนให้รักผู้อื่น รักผู้อื่น

แต่ไม่ได้สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว มันก็เรื่องละเมอเพ้อฝัน ให้รักผู้อื่น มันต้องสอนให้รู้จักทำลายความเห็นแก่ตัว

Spiritual disease นี้เป็นกันทุกคน ไม่ยกเว้นใคร ส่วน Physical disease, Mental disease นั้นเป็นกับคนบางคน และเป็นบางเวลา และเรื่องมันก็ไม่มากมายเสียหายใหญ่โตอะไรนัก คือมันไม่ทำให้ใครเป็นทุกข์อยู่ทุกลมหายใจเข้าออก ได้เหมือนกับโรคทางวิญญาณ

เชื้อ คือ ความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเรียกโดยภาษาบาลีว่า "อุปาทาน" อุปาทานแปลว่า ความยึดมั่นถือมั่น ความยึดมั่นถือมั่นมี ๒ อย่าง คือยึดมั่นว่าเราและยึดมั่นว่าของเรา

ยึดมั่นว่าเรานั้น คือรู้สึกว่า เราเป็นเรา เราเป็นอย่างนั้น เราเป็นอย่างนี้

นี้ของเราคือว่านั่นของเรา นั่นของที่เรารักที่เราชอบ แม้ที่เราเกลียดก็ถือว่าเป็นศัตรูของเรา นี่เรียกว่าเป็นของเรา

บาลีก็เรียกว่า "อัตตา" นี่คือตัวเรา "อัตนียา" นี่คือของเรา ปรัชญาในอินเดีย เรียกว่า อหังการนี้คือตัวเรา มมังการนี้คือของเรา

ความรู้สึกเป็นอหังการ มมังการ นี้คือตัวอันตรายที่ร้ายกาจที่สุด หรือตัวสิ่งที่เป็นพิษที่ร้ายกาจที่สุด ซึ่งเราเรียกว่าโรคในทางวิญญาณ เป็นแม่บทของกิเลสทั้งปวง เป็นมูลเหตุของความทุกข์ เป็นมูลเหตุของโรคทั้งปวง

ศิริราชพยาบาล ๑๗ ธันวาคม ๒๕๐๔

อย่าได้ตกเป็นทาสของอารมณ์จนไปหัวเราะหรือร้องไห้ตามอารมณ์ที่มายั่ว

เราเป็นอิสระแก่ตัว หยุดอยู่หรือเกษมอยู่อย่างนี้ดีกว่า นี่คือการที่เราใช้ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นเครื่องมือกำกับชีวิตเป็นประจำวัน

สามารถเห็นว่า รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นมายา เป็น Illusion ตัวกู-ของกู เป็น Illusion เพราะว่าตัวกู-ของกูมันเกิดจากอารมณ์ ตัวกู - ของกู เป็นมายา

อารมณ์ทั้งหลายก็เป็นมายา

เห็นได้ด้วยหลัก อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

โรคไม่เกิด ความทุกข์ก็ไม่เกิด

"อยู่นิ่ง" ก็หมายความว่า ไม่รับเอาอารมณ์เข้ามา หรือว่าอารมณ์มากระทบ ก็ให้มันตายด้านเหมือนคลื่นกระทบฝั่ง เมื่อตาเห็นรูปก็สักแต่ว่าเห็น เป็นต้น นี้เรียกว่ามันไม่รับเข้ามา หรือว่าทำอย่างนั้นไม่ได้มันเลยไปเป็นเวทนา คือ พอใจหรือไม่พอใจเสียแล้ว

ก็ให้หยุดเพียงแค่นั้น อย่าได้อยากต่อไปอีก ตามความพอใจหรือความไม่พอใจ อย่างนี้ก็พอที่จะให้อภัย ว่ายังอยู่นิ่ง ๆ อยู่ได้

เรื่องมันจะได้หยุดอยู่เพียงแค่นั้น

ถ้าพอใจแล้วทำอะไรต่อไปยืดยาวเดี๋ยวตัวกู-ของกูก็โผล่ออกมา หรือว่าถ้าไม่พอใจ แล้วก็ทำอะไรไปตามความไม่พอใจ มันก็เป็นความทุกข์

นี้เรียกว่าไม่อยู่นิ่ง ๆ

ศิริราชพยาบาล ๕ มกราคม ๒๕๐๕

สิ่งที่เรียกว่าสติปัญญานี้เราหมายถึงสติปัญญาที่แท้จริง เพราะยังมีสติปัญญาไม่ใช่ที่แท้จริง คือ *สติปัญญาที่ไม่เกี่ยวกันกับความว่างจากตัวกูนั่นเอง* สติปัญญาเฉลียวฉลาดในทำนองนั้น ภาษาบาลีเขาไม่เรียกว่าสติปัญญา

ภาษาบาลี เรียกสติปัญญาชนิดนั้นว่า "เฉโก" เฉโกก็แปลว่าปัญญาเหมือนกัน ถ้าแปลเป็นภาษาไทยก็แปลว่าปัญญา แต่มันไม่ใช่สติปัญญาอย่างที่ว่างจากตัวกู

มันกลับเป็นสติปัญญาที่เต็มอัดอยู่ด้วยตัวกู-ของกู คือสติปัญญาโง่ที่จะไปเอาไปเป็นไปยึดมั่นถือมั่นนั่นเอง

สติปัญญาอย่างนี้ต้องได้รับการยกเว้น ไม่รวมอยู่ในคำว่า "สติปัญญา" ที่มันเป็นปฏิปักษ์ต่อความยึดถือว่าตัวตน (Egoism) เพราะว่าเฉโกอย่างนั้นมันเป็นตัวตน (Egoism) เสียเอง อย่าเอามาปนกันถ้าเอามาปนกันแล้วจะยุ่ง

ถ้าเรามีความว่างจากความยึดถือว่าตัวตน (Egoism) ไม่มีความรู้สึกว่า ตัวกู-ของกู แล้ว **สติปัญญาที่แท้**จะดับทุกข์ที่เป็นยาแก้โรคทางวิญญาณอยู่ในตัวนั้นมันมีอยู่

ศิริราชพยาบาล ๑๗ ธันวาคม ๒๕๐๔

พระพุทธศาสนา มุ่งหมายจะให้คนทั้งหลาย อยู่ได้ท่ามกลางของทุกข์ โดยไม่ต้องเป็นทุกข์ เพราะอาศัยความรู้ และการปฏิบัติ ในเรื่องสุญญตา หรือ ความว่างจากตัวตน นั่นเอง

ร่วมสืบสานปณิธานพุทธทาสภิกขุ

ปณิธานข้อแรก

เข้าถึงหัวใจศาสนาของตน

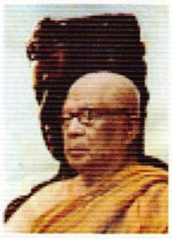

ผลไม้ถ้าไม่มีเปลือก เนื้อในมันก็อยู่ไม่ได้ แต่เรากินเปลือกนั้นกินไม่ได้ ต้องรู้จักแกะเปลือกออกไป เข้าถึงเนื้อในแห่งผลไม้ พระศาสนานี้ก็เหมือนกันควรจะเข้าถึงหัวใจกันให้ได้

ศาสนาที่อยู่มาได้นี้ ก็เพราะว่ามีเปลือก คือพิธีต่างๆ อะไรต่างๆ ที่ค่อนข้างดูแล้วมันก็เป็นความงมงาย หรือเป็นความเชื่ออย่างงมงาย มันก็เป็นเปลือกที่มันจะห่อหุ้มสติปัญญาอันลึกซึ้งไว้ เราจะต้องค่อย ๆ ทำลายเปลือกเข้าไป ให้ถึงเนื้อในซึ่งเป็นหัวใจแห่งศาสนาของตน

ทางออกจากปัญหาทั้งปวงของมนุษย์เราคือ อัฏฐังคิกมรรค

เมื่อตรัสเรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ แล้ว จึงตรัสเรื่องอริยสัจ พระองค์ทรงเสนอวิธีการดับทุกข์ ก่อนเรื่องอื่นทั้งหมด ในการเปิดเผยธรรมะแก่โลก หลังจากการตรัสรู้แล้ว ทรงแสดงเรื่องอัฏฐังคิกมรรคแล้ว ไปตรวจดูรายละเอียดให้ดี ว่าอัฏฐังคิกมรรค สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป นั้นปัญญา ปัญญามาก่อน แล้วจึงจะมาถึงเรื่องสัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว คือเรื่องศีล แล้วจึงจะมาถึงเรื่องสัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

ปัญญาต้องมาก่อน

ถ้าไม่มีปัญญาแล้วมันรักษาศีลไม่ได้ดอก ขืนไปรักษาศีลด้วยความยึดมั่นถือมั่น มันก็เป็นสีลัพพตปรามาสไปเสียหมดแหละ เหมือนกับที่เรามีกันเดี๋ยวนี้มันเป็นสีลัพพตปรามาสเสียหมด เพราะรักษาศีลทั้งที่ไม่รู้จักตัวศีล ไม่รู้จักเหตุผลอะไรเกี่ยวกับศีล เราจึงไม่มีศีลที่แท้จริง มีแต่สีลัพพตปรามาสหรือสัจจาภินิเวส ยึดมั่นถือมั่นอย่างนี้ดี กูเอาอย่างนี้ สอนกันแต่เพียงให้รู้ว่ายึดมั่นถือมั่นอย่างไร มันไม่สำเร็จประโยชน์

ในการปฏิบัติดับทุกข์โดยตรง เรื่องอริยสัจ ๔ นั้นก็แฝงอยู่กับเรื่องอัฏฐังคิกมรรคคือในข้อสัมมาทิฏฐิ มันคลุมอริยสัจ ๔ ไว้หมด

มัชฌิมาปฏิปทา

ถ้าพูดว่าเคร่งอย่างถูกต้อง ต้องคือมัชฌิมาปฏิปทา แต่ถ้าเกินมัชฌิมาปฏิปทาแล้วก็ มันเกินเคร่งแล้ว มันบ้าแล้ว ถ้าพอดีนั้นน่ะ คือเคร่ง ถ้าเกินพอดีมันก็เป็นอัตตกิลมถานุโยคบ้าง เป็นกามสุขัลลิกานุโยคบ้าง

มัธยัสถ์นั่นแหละคำเดียวกับมัชฌิมาปฏิปทา มัธยะแปลว่ากลาง อัสถแปลว่า ตั้งอยู่ คำว่า มัธยัสถ์ แปลว่า ตั้งอยู่ตรงกลาง ตั้งอยู่ตรงกลางนั่นคือมัธยัสถ์ แล้วมัธยัสถ์ไม่ใช่ประหยัด ขี้เหนียวขี้ตืดอะไร อย่างที่คนโดยมากเข้าใจเอาไปเป็นเรื่องล้อเล่นทางฝ่ายผิด

พุทธศาสนาคือคำสั่งสอน อันเป็นแบบฝึกหัดบังคับตนเอง แต่ว่าลำพังคำสั่งสอนอย่างเดียวหาใช่เป็นแก่นหรือเป็นตัวพุทธศาสนาอันแท้ไม่ แม้ว่าคำว่า "ศาสนา" จะแปลว่า "คำสอน" ก็ตาม ตัวศาสนาแท้หรือตัวพรหมจรรย์นั้น ได้แก่ การปฏิบัติตามคำสั่งสอนนั้นๆ ซึ่งเรียกโดย ภาษาศาสนาว่า สีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา

สิกขา แปลตามรูปศัพท์ว่า การศึกษา แต่พระพุทธองค์ ตรัสไว้เป็นหลักว่า การศึกษาเล่าเรียนปริยัตินั้น ไม่ใช่สิกขา แต่การกระทำจริงๆตามหลักที่เป็นการบังคับตนเอง ในส่วนที่เป็นความเสื่อมเสียทางกายและวาจา เรียกว่า "ศีลสิกขา" ในส่วนใจเรียกว่า "จิตตสิกขา" และ ในส่วนที่เกี่ยวกับความคิดนึก เพื่อรู้สิ่งที่ชีวิตจะต้องรู้ เรียกว่า "ปัญญาสิกขา" พุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นทั้งศาสนา เป็นทั้งปรัชญา เป็นวิทยาศาสตร์ เป็นศิลปะแห่งการครองชีวิต เป็นภูมิธรรมที่พึงประสงค์ของมนุษยชาติ เป็นความรู้ที่ครบถ้วน เป็นสติปัญญาที่คล่องแคล่ว และเป็นอนามัยทั้งทางกายและทางจิต เหล่านี้แต่ละเหลี่ยมๆ นั้นเอง นับเป็นองค์คุณครบทั้ง ๘ ประการ ที่รวมกันเข้าเป็นตัวทาง และเป็นการเดินทาง พร้อมกันไปในตัว

"พุทธศาสนาไม่ใช่ลัทธิสำหรับเชื่ออย่างงมงาย แต่พุทธศาสนาเป็นเรื่องจริงของธรรมชาติ อย่างที่เรียกกันว่า เป็นวิทยาศาสตร์สำหรับปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ตามกฎของธรรมชาติโดยตรง"

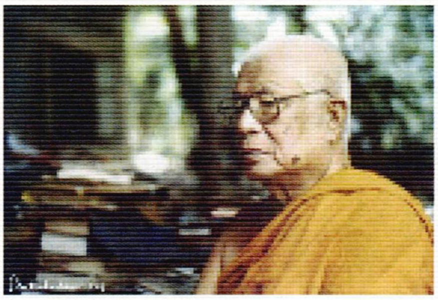

อนัตตา-ไม่ใช่ตน

หัวใจของพระพุทธศาสนา

คนในโลก ถ้ามีความรู้เรื่องอนัตตาก็ไม่มีความเห็นแก่ตัว เมื่อไม่มีความเห็นแก่ตัว ปัญหาใดๆ วิกฤตอารมณ์ใดๆไม่อาจจะเกิดขึ้นในโลก เพราะไม่มีใครเห็นแก่ตัว ตัวเองก็ไม่เป็นทุกข์ ไม่ทำผู้อื่นให้เป็นทุกข์เพราะรู้เรื่องอนัตตา ไม่มีความเห็นแก่ตน ตัดความเห็นแก่ตนได้ ก็ด้วยความรู้เรื่องอนัตตา

เรื่องสุญญตาก็เหมือนกัน เมื่อเห็นความว่างจากตน มันก็ลดความเห็นแก่ตน ลดความเห็นแก่ตนแล้วความเห็นว่าตัวว่าของตัว มันจะลดความรู้สึกเลวร้ายว่าตัวกูว่าของกู ออกไปเสียได้ ด้วยความรู้เรื่องสุญญตา แล้วมันก็ รักผู้อื่นโดยอัตโนมัติแหละ

ตถาตานี้ก็เหมือนกัน มันก็ไม่มีตน ตถาตาไม่มีอะไรที่เป็นตน มันเป็นเช่นนั้นเอง เช่นนั้นเอง เช่นนั้นเอง ตามธรรมชาติ ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ

หัวใจยอดสุดของพระพุทธศาสนานั้นช่วยโลกได้ ตถาตา สุญญตา อนัตตา ไม่ให้เกิดความเห็นแก่ตน มันก็รักผู้อื่นได้ เศรษฐีจะรักขอทานก็ได้ ขอทานจะรักเศรษฐีได้ กรรมกรจะรักนายทุนได้ นายทุนจะรักกรรมกรได้ แม้แต่สิงห์โตก็จะรักลูกแกะได้ ลูกแกะก็จะรักสิงห์โตได้

"ไม่ใช่เป็นเพราะพระเจ้าลงโทษเรา หากแต่ว่ามันเป็นความเดือดร้อนของเราเองที่เกิดมาจากพิษสงของการถือว่ามี "ตัวตนของตน" เมื่อมนุษย์เดือดร้อนหนักเข้าๆ ก็คิดค้นวิธีที่จะกำจัดความเดือดร้อนเหล่านั้น มนุษย์จึงได้ค้นพบหลักต่างๆ นานาว่า เราควรปฏิบัติต่อกันอย่างนี้ ต่อตัวเราเองอย่างนี้ แล้วสมมติสิ่งที่ตั้งแห่งความเชื่อว่าเป็น "พระเป็นเจ้า" เพื่อจะทำให้คนเชื่อ หรือยึดมั่นอย่างแน่นแฟ้นทีเดียว แท้จริงนั้นการที่ความรู้หรือความเข้าใจอันถูกต้อง ปรากฏออกมานั่นแหละคือ การที่พระเป็นเจ้าอันแท้จริงได้ปรากฏขึ้นแล้ว ดังนั้นทุกคนก็ควรจะเห็นได้ด้วยตนเองว่า เราต่างหาก ที่สร้างพระเจ้าขึ้นมา"

ปณิธานข้อสอง

ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา

ความโลภของคนที่ถือศาสนาพุทธ ก็ไม่ต่างจากความโลภของคนที่ถือศาสนาคริสต์ อิสลาม พราหมณ์ ฮินดู ซิกข์ ความโกรธก็เหมือนกัน ความหลงก็ไม่ว่าเขาจะถือศาสนาอะไร เหมือนอย่างว่าปัจจุบันใครจะถือศาสนาอะไรก็ตามใจ ถ้ากินน้ำตาลมันก็รู้สึกหวาน ถ้ากินเกลือ มันก็รู้สึกเค็ม ถ้ากินน้ำส้ม มันรู้สึกเปรี้ยว อย่างนี้ใช่ไหม จะถือศาสนาอะไร มันก็ไม่เว้น

ยาแก้ปวดศีรษะ คนถือศาสนาอะไรซื้อไปกินมันก็หายได้ ไม่ว่าจะถือศาสนาอะไร ทีนี้มันยิ่งกว่านั้นก็ว่าเมื่อกิเลสของคนก็เหมือนกัน ความทุกข์ของคนก็เหมือนกันในการที่จะดับทุกข์ มันก็เหมือนกับว่าได้ยาแก้โรคทางฝ่ายกายใช้ร่วมกันได้อย่างนี้ ยาแก้โรคในทางฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณ มันก็ใช้ร่วมกันได้อย่างนี้แหละ

มองความจริงกันสักข้อหนึ่งว่าพระศาสดาแห่งศาสนานั้น ๆ ก็ไม่ใช่คนใจร้ายอำมหิต บัญญัติศาสนาขึ้นก็ด้วยความรัก ความเมตตากรุณาเอ็นดูต่อมหาชน ปัญหามันค่อย ๆ เกิดขึ้นเมื่อกาลล่วงมานาน หลังจากการดับขันธ์แห่งศาสดานั้นๆ แล้วสาวกของพระศาสดานั้นๆ ค่อยเพิ่มเติมอะไรเข้าไปบ้าง บิดผันอะไรเสียบ้าง โดยไม่มองเห็นว่านี้จะเป็นการทำให้ศาสนาเลอะเลือนไป ศาสนาทั้งหลายจึงถูกพอกหุ้มด้วยของใหม่ ไม่ยกเว้นแม้แต่พระพุทธศาสนาอันเป็นที่รักยิ่งของเรา

ขอให้ช่วยกันทำความเข้าใจระหว่างศาสนา แม้ว่าบางศาสนายืนยันว่าศาสนาจริงแท้มีแต่ศาสนาเดียว แต่เราได้รับคำสั่งสอนให้ละมานะทิฏฐิยึดมั่นถือมั่น เราก็ไม่ต้องพูดอย่างนั้น แต่เราจะพูดว่า ศาสนานี้มีวิธีการดับทุกข์อย่างนี้เป็นของสากล ดับทุกข์ได้แก่ชีวิตทุกชนิด

ปณิธานข้อสาม

นำโลกออกมาจากวัตถุนิยม

วัตถุนิยมกำลังครองโลก กำลังจับจิตจับใจของมนุษย์ทุกคนในโลก บีบบังคับให้ดิ้นรนไป ในทางของความลุ่มหลงต่อวัตถุ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความเห็นแก่ตัวและส่งเสริมความเห็นแก่ตัวให้ยิ่งขึ้นไป โลกจึงเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว เพราะพอใจในรสของวัตถุ ลุ่มหลงยิ่งกว่าสิ่งใด จึงมีความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้นเท่ากับความลุ่มหลงในวัตถุ

ไม่รู้ว่าจะเป็นสิ่งที่ใครจะรับผิดชอบ ถ้าจะให้พระเจ้ารับผิดชอบก็ไม่รู้ว่าพระเจ้าอยู่ที่ไหน แล้วคนเขาบูชาวัตถุยิ่งกว่าพระเจ้า เขาก็หันหลังให้พระเจ้า บทบัญญัติทางศาสนาก็เลยเป็นหมันไป ไม่มีใครเชื่อฟัง ไม่มีใครเหลียวแล ฝ่ายมารร้ายคือวัตถุนิยมก็ได้เปรียบ เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปจนครองโลก มันยึดจิตใจของคนส่วนใหญ่ในโลกไว้

คำสั่งสอนทั้งหมดทั้งสิ้นที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ มันไม่มีอะไรมากไปกว่าหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติที่เราทุกคนจะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง แล้วก็เอาชนะความทุกข์ทั้งปวงได้ รู้จักมันดีทั้งเรื่องวัตถุเรื่องจิต

รู้ธรรมชาติ ก็ไม่หลงใหลเอาธรรมชาติใดๆ มาเป็นตัวตนของตน รู้จักกฎของธรรมชาติ ก็สามารถจะรู้วิธีที่จะควบคุมสิ่งที่เป็นธรรมชาติภายใน ร่างกายจิตใจ ธาตุขันธ์ อะไรต่างๆ นี้ให้ถูกต้อง แล้วก็รู้หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติว่าจะต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างไร ธรรมชาติเหล่านั้นจะไม่เกิดเป็นปัญหา หรือเป็นความทุกข์ขึ้นมา

ถ้านำโลกออกมาเสียได้จากอำนาจของวัตถุนิยมนั่นแหละมันจึงจะมีความสงบสุข

จงทำกับเพื่อนมนุษย์โดยคิดว่า

เขาเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา.
เขาเป็นเพื่อน เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร ด้วยกันกะเรา.
เขาก็ตกอยู่ใต้อำนาจกิเลส เหมือนเรา ย่อมพลั้งเผลอไปบ้าง.
เขาก็มี ราคะ โทสะ โมหะ ไม่น้อยไปกว่าเรา.
เขาย่อมพลั้งเผลอบาง คราว เหมือนเรา.
เขาก็ไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม เหมือนเรา ไม่รู้จักนิพพาน เหมือนเรา.
เขาโง่ในบางอย่าง เหมือนที่เราเคยโง่.
เขาก็ทำตามใจ ตัวเองในบางอย่าง เหมือนที่เราเคยกระทำ.
เขาก็อยากดี เหมือนเรา ที่อยาก ดี - เด่น - ดัง
เขาก็ มักจะกอบโกย และ เอาเปรียบ เมื่อมีโอกาสเหมือนเรา.
เขามีสิทธิ ที่จะบ้า ดี - เมาดี - หลงดี - จมดี เหมือนเรา.
เขาเป็น คนธรรมดา ที่ยึดมั่น ถือมั่น อะไรต่างๆ เหมือนเรา.
เขาไม่มี หน้าที่ ที่จะเป็นทุกข์ หรือตายแทนเรา.
เขาเป็น เพื่อน ร่วมชาติ ร่วมศาสนา กะเรา.
เขาก็ ทำอะไร ด้วยความคิดชั่วแล่น และ ผลุนผลัน เหมือนเรา.
เขามีหน้าที่ รับผิดชอบ ต่อครอบครัวของเขา มิใช่ของเรา.
เขามีสิทธิ ที่จะมีรสนิยม ตามพอใจของเขา.
เขามีสิทธิ ที่จะเลือก (แม้ศาสนา) ตามพอใจของเขา.
เขามีสิทธิ ที่จะใช้ สมบัติ สาธารณะ เท่ากันกับเรา.
เขามีสิทธิ ที่จะเป็นโรคประสาท หรือเป็นบ้า เท่ากับเรา.
เขามีสิทธิ ที่จะขอความช่วยเหลือ เห็นอกเห็นใจ จากเรา.
เขามีสิทธิ ที่จะได้รับอภัย จากเรา ตามควรแก่กรณี.
เขามีสิทธิ ที่จะเป็นสังคมนิยม หรือ เสรีนิยม ตามใจเขา.
เขามีสิทธิ ที่จะเห็นแก่ตัว ก่อนเห็นแก่ผู้อื่น.
เขามีสิทธิ แห่งมนุษยชน เท่ากันกับเรา, สำหรับจะอยู่ในโลก
ถ้าเราคิดกันอย่างนี้ จะไม่มีการ ขัดแย้งใดๆ เกิดขึ้น.

โมกขพลาราม, ไชยา
๒๒ พฤษภาคม ๓๑

พุทธทาส อินทปัญโญ

TREAT EACH HUMAN FRIEND BY THINKING THAT :
He is our friend who was born to be old, become ill, and die, together with us.
He is our friend swimming around in the changing cycles with us.
He is under the power of defilements like us, hence he sometimes errs.
He also has lust, hatred, and delusion, no less than we.
He therefore errs sometimes, like us.
He neither knows why he was born nor knows nibbana, just the same as us.
He is stupid in some things like we used to be.
He does some things accordingly to his own likes, the same as we used to do.
He also wants to be good, as well as we who want even more to be good - outstanding - famous.
He often takes much and much more from others whenever he has a chance, just like us.
He has the right to be madly good, drunkenly good, deludedly good, and drowning in good, just like us.
He is an ordinary man attached to many things, just like us.
He does not have the duty to suffer or die for us.
He is our friend of the same nation and religion.
He does things impetuously and abruptly just as we do.
He has the duty to be responsible for his own family, not for ours.
He has the right to his own tastes and preferences.
He has the right to choose anything (even a religion) for his own satisfaction.
He has the right to share equally with us the public property.
He has the right to be neurotic or mad as well as we.
He has the right to ask for help and sympathy from us.
He has the right to be forgiven by us according to the circumstances.
He has the right to be socialist or libertarian in accordance with his own disposition.
He has the right to be selfish before thinking of others.
He has the human right, equal to us, to be in this world.
If we think in these ways, no conflicts will occur.

Buddhadasa Indapanno, Mokkhabalarama, Chaiya
22 May, B.E. 2531

(With confidence in Buddhadasa Bhikkhu's great compassion and humanity, a Thai Buddhist has taken his permission for granted and translated the above message into English, with kind help from an American bhikkhu.)
26 June, B.E. 2536

ส.ค.ส.

๏ ปีใหม่มี สำหรับสี กว่าปีเก่า
ซึ่งมีเหง้า ครบปี ทวีหัว
ทั้งขนาด และจำนวน ล้วนเพิ่มตัว
แต่คนชั่ว กลับถอยถด สีลดลง
๏ ถ้าปีหน้า เลวลงกว่า ในปีนี้
ไม่กี่ปี จะหมดสี เพราะสีหลง
รู้สึกตัว กระชั้น, เพราะเห็นตรง
สีจะคง สีจันไป ชื่นใจ เอยฯ

พุทธทาส อินทปัญโญ

ปิด-ปิด-ปิด

ปิด ปิด ตา : อย่าสอดส่าย ให้เกินเหตุ
บางประเภท แกล้งทำบอด ยอดกุศล
มัวสอดรู้ สอดเห็น จะเป็นคน -
เอาไฟลน ตนไป จนไหม้พอง ;

ปิด ปิด หู : อย่าให้แส่ ไปฟังเรื่อง
ที่เป็นเครื่อง กวนใจ ให้หม่นหมอง
หรือเร้าใจ ให้ฟุ้งซ่าน หลงลำพอง
ปิดทำนอง คนปลาด, อนาถใจ ;

ปิด ปิด ปาก : อย่าพูดมาก เกินจำเป็น
จะเป็นคน, ปากเหม็น เกาคุสิ้นไร้
ต้องเกิดเรื่อง เป็น เรื่อง เสมอไป
ทำหุบปาก มากไว้ ได้แท่งทอง ฯ

พ. อินทปัญโญ

ยาระงับสรรพทุกข์

ต้น "ไม่รู้-ไม่ชี้" มีเอาเปลือก
ต้น "ช่างหัวมัน" มันเลือก เอาแก่นแข็ง
"อย่างนั้นเอง" เอาแต่ราก ฤทธิ์มันแรง
"ไม่มีกู-ของกู" แสวง เอาแต่ใบ

"ไม่น่าเอา-น่าเป็น" เฟ้นเอาดอก
"ตายก่อนตาย" เลือกออก ลูกใหญ่ๆ
หก อย่างนี้ อย่างละชั่ง ตั้งเกณฑ์ไว้
"ตัวไม่เหลือ" สิ่งสุดท้าย ใช้เมล็ดมัน

หนักหกชั่ง เท่ากัน ยาทั้งหลาย
เคล้ากันไป เอกตา ที่อาภรณ์
"สพเพ ธมมา นาลํ อภินิเวสาย" จัน
เป็นธรรมชั้น ยาทิพย์ ในพุทธนาม

จัดลงหม้อ ใส่น้ำ พอท่วมยา
เคี่ยวไฟกล้า เหลือได้ หนึ่งในสาม
หนึ่งช้อนชา สามเวลา พอตาม
สิ้นเชื้อความ หมดสรรพโรค เป็นโชคอุดม

พุทธทาส อินทปัญโญ

เปิด-เปิด-เปิด

เปิด-เปิด ตา : ให้รับแสง แห่งพระธรรม
ยิ่งมืดค่ำ ยิ่งเห็นชัด ถนัดถนี่
สมาธิมาก ยิ่งเห็นชัด ถนัดดี
มีวิธี เปิดตาใจ ใช้กันมา ฯ

เปิด-เปิด หู : ให้ฟังเสียง สำเนียงธรรม
ทั้งเช้าค่ำ มีก้องไป ในโลกหล้า
ค้นคัมภีร์ ฟังให้ชัด เต็มอัตรา
สื่อเสียงแห่ง สุญญตา ค่าสุดใจ ฯ

เปิด-เปิด ปาก : สนทนา พูดจาธรรม
วันยังค่ำ, อย่าพูด เรื่องเหลวไหล
พูดแต่เรื่อง ดับทุกข์ได้ โดยง่ายไป
ไม่เท่าไร เหาะพ้นโลก มันโศก เลย ฯ

พุทธทาส อินทปัญโญ

UNESCO

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

100th Anniversary of the Birth of
The Venerable Buddhadasa Bhikkhu (1906 -1993)
2006

A pioneer in the promotion of the inter-religious understanding through dialogue among people of different faiths, Buddhadasa Bhikkhu, a famous Buddhist monk, was highly respected worldwide.

He left his monastery to rediscover the integration of Buddhism in the world and the spirit of its origins.

His emphasis on the interdependence of all things made of him a precursor of ecological thought and a champion of peace among nations.

His writings, which have been translated and published in many languages, have had a very considerable influence on the renewal of Buddhist thinking.

The thoughts expressed have the potential to guide not only Thailand, but also all societies struggling to create a just and equitable social, political and economic order.

UNESCO

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

วาระครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาตกาล
ท่านพุทธทาสภิกขุ (พ.ศ. ๒๔๔๙ - ๒๕๓๖)
๒๕๔๙

พุทธทาสภิกขุ เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่เคารพทั่วโลก ท่านเป็นผู้บุกเบิกในการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา โดยใช้การสานเสวนาระหว่างเหล่าศาสนิกต่างศรัทธา

ท่านได้ละอารามที่เคยพำนัก และได้ค้นพบแนวทางในการผสานพุทธศาสนาในโลกให้สอดคล้องกับแก่นธรรมคำสอนดั้งเดิมอีกครั้ง

ท่านยังเน้นย้ำถึงหลักการอิงอาศัยกันและกันของสรรพสิ่ง ทำให้ท่านเป็นผู้นำของความคิดเชิงนิเวศวิทยา และผู้ประกาศจุดยืนเพื่อสันติภาพระหว่างประชาชาติทั้งหลาย

งานเขียนของท่าน ซึ่งได้รับการแปลและตีพิมพ์ในหลายภาษา มีอิทธิพลอย่างมหาศาลต่อการฟื้นฟูวิธีคิดแนวพุทธขึ้นใหม่

ความคิดที่ท่านได้แสดงไว้ มิเพียงแต่จะสามารถชี้ทางให้กับประเทศไทยได้เท่านั้น หากยังรวมถึงสังคมทั้งปวง ที่กำลังพยายามสรรค์สร้างระเบียบทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ อันเที่ยงธรรมและเป็นธรรมอีกด้วย

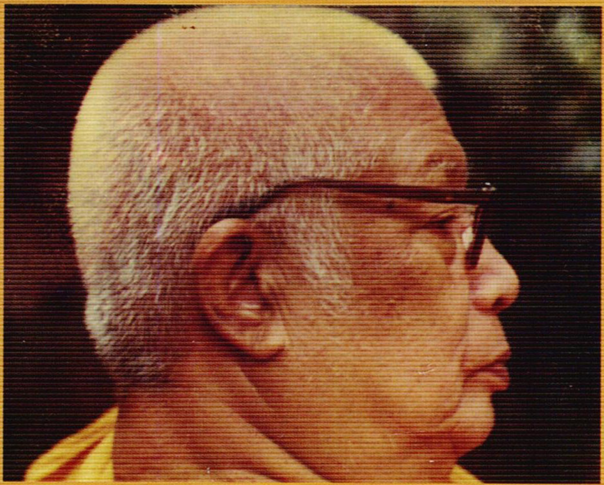

สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ สป. กระทรวงศึกษาธิการ

ถนนราชดำเนินนอก ดุสิต กทม. 10300 โทร. 0 2628 5646-9 โทรสาร. 0 2281 0953 **www.bic.moe.go.th**